

Univerzita Hradec Králové
Filosofická fakulta
Historický ústav

Církevní procesy v 50. letech na příkladu Antonie Hofmanové

Bakalářská práce

Autor: Aneta Doležalová
Studijní program: B 7105 Historické vědy
Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Vedoucí práce: PhDr. Jan Mervart, PhD.

Hradec Králové, 2015

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Aneta Doležalová

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název závěrečné práce: **Církevní procesy v 50. letech na příkladu Antonie Hofmanové**

Název závěrečné práce AJ: The Processes of the church in 1950's, based on example of Antonie Hofmanova

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Stručný obsah: Cílem této bakalářské práce je shrnutí problematiky církevních procesů v 50. letech v souvislosti s politickou situací a popsání konkrétního církevního procesu na příkladu Antonie Hofmanové.

Metody zpracování: Heuristika, pramenná sonda, interpretace, analýza.

Literatura nebo archivní fondy: VAŠKO, V. (edd.), *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří 2002; BALÍK, S. – HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno 2013; ABS Praha, Fond Krajská správa HK; SOA Zámorsk, Fond Státní krajská prokuratura; NA Praha, Fond Správa Sboru nápravné výchovy.

Garantující pracoviště: Historický ústav, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jan Mervart, Ph.D.

Oponent: Mgr. Jana Papežová

Datum zadání závěrečné práce: 4. 12. 2012

Datum odevzdání závěrečné práce: 14. 5. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10. 5. 2015

Podpis autora modrou barvou

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. Janu Mervartovi, PhD., za jeho věcné připomínky a cenné rady. Ráda bych poděkovala zaměstnankyním Státního oblastního archivu v Zámrsku za nalezení vězeňského spisu. Děkuji zaměstnancům Archivu bezpečnostních složek v Praze za nahlédnutí a zpřístupnění vyšetřovacího spisu. Dále děkuji zaměstnancům Národního archivu v Praze, jmenovitě paní Miloslavě Buriánkové, za její ochotu a odbornou pomoc při studiu osobního spisu.

Dále bych ráda poděkovala panu Tomáši Vlčkovi za pomoc při hledání informací o věznici ve Svatém Janu pod Skalou a panu PhDr. Aleši Kýrovi, vedoucímu Kabinetu dokumentace a historie VS ČR za poskytnutí článku o věznici ve Svatém Janu pod Skalou.

Za porozumění, trpělivost a všestrannou podporu po dobu mého studia děkuji svým rodičům a příteli Janovi.

Anotace

DOLEŽALOVÁ, ANETA. *Církevní procesy v 50. letech na příkladu Antonie Hofmanové*. Hradec Králové. Filosofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015, 56 s, příloha 7 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá církevními procesy v 50. letech na příkladu procesu s Antonií Hofmanovou. Práce tvoří dvě velké části, teoretická část a praktická část. Teoretická část se zabývá politickou situací po roce 1945, právními dokumenty a justicí po roce 1948, vztahem mezi státem a církví, popisem věznic a rozdělením táborů nucených prací, amnestií a rehabilitací jako součástí církevních procesů, charakteristikou církevních procesů a jejich mechanismů, dále Antonií Hofmanovou a vymezením pojmu jocismus a vírou z pohledu psychologie. Praktická část se zabývá církevně-politickou situací na Trutnovsku jako oblasti náboženského působení Antonie Hofmanové, dále popisuje její život před zatčením, zatčení, soud, vězení v Hradci Králové a ve Svatém Janu pod Skalou, propuštěním na základě amnestie, život po vězení a rehabilitaci koncem 60. let.

Klíčová slova: církevní procesy, katolická církev, komunismus, Antonie Hofmanová, vězení

Anotacion

DOLEŽALOVÁ, ANETA. *The Processes of the church in 1950's, based on example of Antonie Hofmanova* /Bachelor Degree Thesis. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2015, p. 56, p. add. 7. Bachelor Degree Thesis.

Bachelor Degree Thesis deals the processes of the church in 1950's, based on example of trial with Antonie Hofmanova. The work consists of two major parts, the theoretical part and practical part. The theoretical part deals with the political situation after 1945, legal documents and judiciary after 1948, the relationship between church and the state, description of prisons and dividing of forced labor camps, amnesty and rehabilitation as part of the processes of church, characteristics of the processes of the church and their mechanisms, personality of Antonie Hofmanova and the definition of jocism. The practical part deals with the religious-political situation in Trutnov region as area of religious influence of Antonie Hofmanova, also monitors trial with Antonie Hofmanova. The practical part describes her life before arrest, her arrest, court hearing, prison in Hradec Králové and in Svatý Jan pod Skalou, release under amnesty, life after prison and rehabilitation late 60's.

Key worlds: the processes of the church, the Catholic church, communism, Antonie Hofmanova, prison

Obsah

Úvod	9
1. Politický vývoj po roce 1945	11
2. Právní dokumenty a justice po roce 1948	18
2.1 Ústava a zákony	18
2.2 Justice po roce 1948	21
3. Církev versus stát	23
3.1 Církev	23
3.2 KSCČ	24
3.3 StB	25
4. Vězeňství a tábory nucených prací	28
5. Amnestie a rehabilitace	33
6. Církevní proces	36
6.1 Církevní procesy – charakteristika	36
6.2 Základní mechanismus církevního procesu	38
7. Antonie Hofmanová a hnutí jocismus	40
8. Proces s Antoníí Hofmanovou a spol.	42
8.1 Církevně-politická situace na Trutnovsku	42
8.2 Život před zatčením	43
8.3 Zatčení a vazba	46
8.4 Soud v procesu Antonie Hofmanová a spol.	50
8.5 Vězení ve Svatém Janu pod Skalou	54
8.6 Propuštění, život po vězení do roku 1968	57
8.7 Rehabilitace	59
8.8 Závěr života Antonie Hofmanové	63
9. Víra z pohledu psychologie	65
Závěr	67
Seznam použitých pramenů a literatury	69
Seznam právních předpisů	72
Seznam zkratk	73
Seznam příloh	75
Obrazové přílohy	75

Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám církevními procesy v 50. letech 20. století na příkladu Antonie Hofmanové. Toto téma jsem zvolila z důvodu, že církevní procesy nejsou příliš prozkoumány tak jako politické. V obou skupinách jsou známy hlavně velké monstrprocesy, menším a méně známým politickým procesům se odborná literatura začala věnovat poměrně nedávno. Procesům církevním se odborná literatura věnuje v omezeném množství a mnoho z nich není dodnes známo. K dané problematice bych proto ráda přispěla předloženou prací, která se zaměřuje na region Podkrkonoší.

Bakalářskou práci jsem rozdělila na dvě části, a to na teoretickou část a praktickou část. Teoretická část je rozdělena na osm kapitol. První kapitola se zabývá politickou situací po roce 1945 s ohledem na církve a její další činnost v Československu. Druhá kapitola se věnuje právním dokumentům po roce 1948, tedy Ústavě a zákonům, které byly pro podmanění církve komunistickou stranou podstatné a nové československé justici. Třetí kapitola je zaměřena na církve proti státu, kde rozeberu státní činitele, kteří vládli a církve, která se proti novému režimu hájila.

Čtvrtá kapitola se zabývá vězeňstvím a tábory nucených prací. Pátá kapitola se věnuje amnestii po roce 1953 a rehabilitacím, které probíhaly v letech 1968–1969. Šestá kapitola mapuje církevními procesy, jejich základní charakteristiku a používané mechanismy. Sedmá kapitola pojednává o Antonii Hofmanové a hnutí jocismu. Devátá kapitola pak shrnuje církve a náboženství z pohledu psychologie.

Praktickou část pak tvoří osmá kapitola s osmi podkapitolami. První podkapitola se zabývá církevně-politickou situací na Trutnovsku jako regionální oblastí náboženské činnosti Antonie Hofmanové, druhá jejím životem před uvězněním a soudem. Třetí mapuje soudní proces, ve kterém figurovala jako hlavní postava. Čtvrtá popisuje vězení v Hradci Králové, pátá vězení ve Svatém Janu pod Skalou, šestá propuštění na základě amnestie prezidenta v roce 1955 a život po propuštění. Sedmá podkapitola se zabývá rehabilitačním řízením v procesu Antonie Hofmanové a osmá podkapitola pak shrnuje závěr jejího života.

Problematice církve ve sledovaném období se věnuje Stanislav Balík a Jiří Hanuš v knize *Katolická církev v Československu 1945–1989* (2013), Karel Kaplan v knize *Stát a církve v Československu 1945–1953* (1993) a Václav Vaško v díle

Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce (1990).
Církevními procesy se zabývá sborník s názvem Církevní procesy padesátých let
(kolektiv, 2002).

Archivní materiály k problematice procesu s Antonií Hofmanovou jsou umístěny
v Archivu bezpečnostních složek v Praze, ve Státním oblastním archivu v Zámrsku
a v Národním archivu v Praze. Jako další prameny jsem využila paměti Antonie
Hofmanové, a to knihy Žijeme jen jednou (1998), která je napsána v ich formě
a Buďme prostí jako holubice (1991), která je napsána v er formě pod pseudonymem
Jana Zdislavinská.

Tato práce se nezaměřuje na politické období po roce 1945, jde pouze
o nastínění doby z církevně-politického pohledu, která navazuje na samotný církevní
proces s Antonií Hofmanovou. Cílem bakalářské práce je shrnutí problematiky
církevních procesů v 50. letech, postavení církve v Československu v době
komunistické nadvlády a popsání konkrétního církevního procesu na příkladu Antonie
Hofmanové, a to s využitím archivních pramenů a osobních pamětí, které byly vydány
knižně.

1. Politický vývoj po roce 1945

Období před a během druhé světové války nebylo z politického hlediska zrovna jednoduché. V roce 1939 byl Německem vyhlášen autonomní Protektorát Čechy a Morava, který vznikl na území českých zemí,¹ části Těšínska a Slezska. Nově byla zvolena prozatímní, tzv. protektorátní vláda v čele s prezidentem Emilem Háchou. Kromě této vlády existovala legální, tzv. exilová vláda,² která v období okupace Československa sídlila v Londýně. Tato vláda byla složena z prezidenta Edvarda Beneše a vlády, jejímž předsedou byl Mons. Jan Šrámek. Exilová vláda fungovala od 21. července 1940 do 5. dubna 1945. Londýnská exilová vláda ukončila svoji činnost 4. dubna 1945 po podání demise předsedou vlády Janem Šrámkem. Bylo tedy potřeba jmenovat novou vládu pro řízení obnoveného státu v Československu.

Stalo se tak 5. dubna v Košicích, kdy byl schválen tzv. Košický vládní program, který určoval zásady budoucí politiky a budování nového československého státu. Tento program však byl podepsán již 29. března 1945 v Moskvě při příležitosti jednání československých politických stran v čele s Klementem Gottwaldem, kterému se tak podařilo zajistit vliv komunistů na budování nového státu. Také zahraniční politika se začala orientovat na Sovětský svaz, ačkoliv spojenecká smlouva se západními spojenci stále trvala.³

Kromě nového vládního programu byla v Košicích jmenována prezidentem Edvardem Benešem Národní fronta Čechů a Slováků jako prozatímní státní zřízení. Předsedou Národní fronty se stal sociální demokrat Zdeněk Fierlinger. Národní fronta byla také seskupením politických stran, zejména těch levicových, pravicové byly z důvodu ohrožení republiky a údajné kolaborace s okupanty v roce 1938 vyloučeny na příkaz komunistů.

Levicové strany v českých zemích byly čtyři, a to Komunistická strana Československa (dále KSČ), Československá strana národně socialistická (dále ČSNS), Československá strana lidová (dále ČSL) a Československá sociální demokracie

¹ Z území českých zemí byla odebrána oblast Sudet, která připadla Německu, a to podpisem Mnichovské dohody 28. září 1938.

² Londýnská exilová vláda byl oficiální název prozatímního státního zřízení v letech 1940 - 1945. Zdeněk DEMEL, *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 16.

³ Prezident Beneš se k tomuto kroku rozhodl na základě zrady spojenců při Mnichovské dohodě a také z obavy útoku Německa. *Tamtéž*, s. 17.

(dále ČSSD). Na Slovensku byly strany dvě – Demokratická strana (dále DS) a Komunistická strana Slovenska (dále KSS).

Po osvobození Československa, v období tzv. prozatímní vlády, byla zákonodárná moc nahrazena prezidentskými dekrety. Prozatímní vláda byla zrušena až v roce 1946 po volbách do Ústavodárného shromáždění Československé republiky,⁴ kdy byla na základě volebních výsledků zvolena KSC jako vedoucí strana. Premiérem se stal Klement Gottwald. KSC po vyhraných volbách obsadila tři nejvýznamnější ministerstva, a to národní obrany, informací a vnitra.

Církev se v novém režimu dočkala oslabení své politické pozice. Došlo ke dvěma velkým konfliktům, po kterých se církev stala nedílnou součástí totalitního politického systému. Prvním z konfliktů bylo zestátnění církevních škol, které nejprve začalo na Slovensku v květnu 1945, v Čechách tomu bylo v říjnu téhož roku. Proti tomuto zásahu se církev bouřila a protestovala, takže nakonec se zákon o jednotné škole odložil do roku 1948, kdy byl po nastolení komunismu ve státě schválen.

Druhým konfliktem pak byl spor o církevní majetek, hlavně o zemědělskou půdu. Proti tomu se ohradil Vatikán, protože zabránění církevního majetku bylo porušení *Modus vivendi*.⁵ Vláda církvi slíbila, že bude ochotna hledat způsob hospodářského zabezpečení v rámci státního rozpočtu. Klement Gottwald chtěl tímto krokem docílit toho, aby církev byla hospodářsky závislá na státu a zároveň došlo k ohrožení její nezávislosti. Majetek byl nakonec církvi zabaven v rámci revize pozemkové reformy v roce 1948.⁶

Pro církev toto období znamenalo oslabení jejího politicko-společenského postavení ve státě, a to i z důvodu propagandy KSC proti církvi v tisku. Probíral se stále dokola papež Pius XII., který údajně uzavřel s fašistickou Itálií a nacistickým Německem spojenecké smlouvy, které byly příčinou válečných zločinů na Židech. Prezident Beneš však byl toho názoru, že by bylo potřeba uzavřít s Vatikánem

⁴ Ústavodárné shromáždění byl jednokomorový zákonodárný sbor, který existoval od června 1946 do května 1948 a vznikl na základě voleb v roce 1946. Jeho hlavním cílem bylo přijetí nové čs. ústavy.

⁵ *Modus vivendi* byla dohoda mezi dvěma státy, která měla být později stvrzena mezinárodní smlouvou. Z. DEMEL, *Pod dohledem...*, s. 18.

⁶ Stanislav BALÍK – Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno 2013, s. 16.

diplomatické styky a zajistit diplomatické zastoupení Vatikánu v Praze.⁷ To se nakonec podařilo 20. září 1945 na základě Modu vivendi z roku 1928.

Kromě uzavření diplomatických styků s Vatikánem bylo také potřeba po druhé světové válce jmenovat nové biskupy, a to zejména pro arcidiecézi pražskou, brněnskou, českobudějovickou a litoměřickou. Noví biskupové byli jmenováni v letech 1946–1947. Kdyby byli biskupové⁸ ustanoveni již v roce 1945, mohla by tak církev jednotně a účinně zasáhnout do celospolečenské situace, zejména v oblastech vážného porušování lidských práv a náboženské svobody.⁹

V roce 1947 začalo být jasné, že se KSČ chystá převzít moc ve státě. Tento podnět vznikl na základě změny velmocenské politiky Sovětského svazu (dále SSSR) po jednání o Marshallově plánu¹⁰ v červenci 1947. SSSR se nelíbilo, že by USA trvale zůstala v Evropě. Sovětský svaz se proti této hrozbě snažil čelit, a to tím, že přeměnil svoji sféru vlivu na pevně organizovaný a sobě podřízený blok.¹¹

Jenomže Sovětskému svazu chybělo k uskutečnění těchto velmocenských plánů absolutní převzetí moci komunisty v podřízených státech. Zejména nastolení komunistické moci v Československu, kde dosud vládla koalice, se stalo předním zájmem sovětské zahraniční politiky. KSČ se proto na základě rozkazu ze Sovětského svazu rozhodla prosadit své mocenské záměry ještě před volbami do Národního shromáždění v roce 1948 neparlamentní cestou.¹²

Tomuto kroku napomohlo především to, že ve vládě již delší dobu probíhala krize. Ta začala v prosinci 1947, kdy se vyhrotily spory mezi komunistickými a nekomunistickými ministry. Komunisté se snažili prosadit důležité změny bez projednání s vládou, která se bránila vytvořením vládních komisí, které by zamezily těmto komunistickým aktivitám. Vláda se tak rozdělila na dva nesmiřitelné tábory.

Krize nakonec vyvrcholila 20. února 1948 demisí vlády. Ta byla způsobena odvoláním osmi nekomunistických důstojníků, kteří spadali pod Sbor národní bezpečnosti (dále SNB). Vláda se nakonec usnesla je přijmout zpět do funkcí, ale to už

⁷ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, Brno 1993, s. 134.

⁸ Jednalo se hlavně o pražského arcibiskupa, který je nejvyšším představitelem české církevní provincie.

⁹ Z. DEMEL, *Pod dohledem...*, s. 22.

¹⁰ Marshallův plán byl ekonomickou pomocí poválečné Evropě. Po odmítnutí zemí východního bloku byl tento plán realizovaný jen v západní Evropě.

¹¹ Karel KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 27.

¹² Z. DEMEL, *Pod dohledem...*, s. 27.

se nestalo. Následovala tedy výše zmíněná demise vlády ze strany nekomunistických ministrů, kterou byl nucen prezident Edvard Beneš i přes protesty přijmout. Klement Gottwald jako předseda vlády na prezidenta Beneše tlačil, neboť bylo potřeba jmenovat novou vládu.

Gottwald samozřejmě od začátku počítal s tím, že nová vláda bude jmenována zejména z komunistických politiků a sympatizantů z nekomunistických řad.¹³ Tento krok byl považován za konec demokratického Československa, neboť následující události jen potvrdily Gottwaldovo snažení o nastolení komunistické nadvlády v Československu – 25. února prezident Beneš přijal demisi ministrů a zároveň doplnil vládu podle Gottwaldova přání. Gottwald po jednání u prezidenta Beneše odjel na Václavské náměstí, kde na něj čekalo několik set tisíc lidí, aby je informoval o dění na Pražském hradě.¹⁴

Jedinou skupinou, která bránila jednání komunistů, byli studenti, kteří se připravovali na demonstrační pochod v době, kdy lidé zaplňovali Václavské náměstí. Studenti chtěli s pochodem zamířit až na Hrad, kde chtěli podpořit prezidenta, aby odolal komunistickému tlaku a snažil se udržet demokracii. Tento čin už bohužel nestihli, protože předseda vlády Gottwald již dávno mluvil na Václavském náměstí ke stotisícovému davu.

Studenty nakonec rozehnaly a brutálně napadly oddíly Bezpečnosti s posílením Lidových milicí¹⁵ v Nerudově ulici a na Hradčanském náměstí. Tento čin studentů se stal jediným a hlavně veřejným projevem odporu proti nastolení komunistické diktatury, který však nezůstal bez následků. Mnoho studentů bylo uvězněno v komunistických vězeních. Došlo také k uzavření hranic ministerstvem vnitra a k budování totalitního systému ve státě, kde vládla jedna strana – KSČ v čele s prezidentem Klementem Gottwaldem.

Tomu se tak podařilo provést únorový puč pololegální cestou bez krveprolití a masových zatýkání. Plán na nastolení komunistické moci v Československu měli komunisté již od konce druhé světové války. Skutečné spuštění této akce bylo zahájeno

¹³ Jiří PERNES, *Únor 1948 a jeho místo v českých a slovenských dějinách 20. století*, in: *Únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*, Praha 2011, s. 12-13.

¹⁴ K. KAPLAN, *Pět kapitol...*, s. 512.

¹⁵ Lidová milice byla dělnická bojová jednotka, zřízena na základě rozhodnutí ÚV KSČ 21. února 1948 jako součást přípravy komunistického puče v ČSR.

v létě 1947, na podzim pak nastalo rozhodující mocenské střetnutí, které nebylo předem naplánováno a nemělo ani konkrétní podobu a motiv. Vládní krize, která nastala koncem roku, byla jakýmsi rozhodujícím mocenským řešením, které vyvrcholilo právě 25. únorem.¹⁶

Únorové události, které postupně dovršily k nastolení diktatury KSČ, proběhly bez jakékoli účasti a zásahu parlamentu. Klement Gottwald dosáhl svého – vyřešil vládní krizi sestavením nové vlády s doplněním komunistických ministrů, nastolil v zemi komunismus jako jediný možný politický režim, který se opíral o nejvyšší funkcionáře KSČ. Podařilo se mu přijmout novou ústavu, kterou nakonec sám podepsal jako prezident republiky¹⁷ 14. července 1948.

Únor 1948 znamenal pro církve naprosté omezení náboženské svobody. Strategie nové státní moci vůči církvi spočívala v jednoduchém cíli – za každou cenu a jakýmkoli prostředky ji dostat pod svou nadvládu a postavit ji do pozice podřadné instituce. To se samozřejmě setkalo s odezvou církevních představitelů, kteří se rozdělili na tři skupiny. První skupina radikálně odmítala nový režim, druhá skupina byla s novým režimem smířena a třetí skupina zaujala kapitulantsko-kolaborantský přístup.¹⁸

Stát se proto rozhodl mít vlastní církevní politiku, kterou zastupovala Komise pro církevní náboženské otázky Ústředního akčního výboru (dále ÚAV) Národní fronty (dále NF), která vznikla v roce 1948. Pod ÚAV NF vzniklo téhož roku církevní oddělení, které mělo za úkol vypracovat strategii proti církvi. Jednalo se zejména o přerušení kontaktů církve s Vatikánem a posílení rozporů uvnitř církve.¹⁹ Církevní oddělení mělo své zastoupení i na úrovni Krajského národního výboru (dále KNV) a Okresního národního výboru (dále ONV).

V roce 1949 bylo církevní oddělení zrušeno a nahrazeno Státním úřadem pro věci církevní (dále SÚC). Církevní oddělení na úrovni KNV a ONV bylo vládním nařízením koordinováno s působností SÚC. Státní úřad pro věci církevní nahradil

¹⁶ K. KAPLAN, *Pět kapitol...*, s. 525.

¹⁷ Prezident Edvard Beneš novou ústavu odmítl podepsat, nakonec na základě únorových událostí a svého zdravotního stavu v červnu 1948 abdikoval na funkci prezidenta.

¹⁸ S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev...*, s. 22.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 16–17.

činnost církevního oddělení především v otázce administrativního ovládnutí vnitřního života církve.²⁰ SÚC byl nakonec zrušen vládním nařízením v roce 1956.

Další komisí pak byla Církevní komise ÚV KSČ, které se pro šestičlenné zastoupení říkalo církevní šestka.²¹ Ta byla zřízena jako zvláštní operativní komise. Měla za úkol především tvorbu církevní politiky. Kromě církevní šestky vznikly církevní pětky a církevní trojky na úrovni KNV a ONV, které se zaměřovaly na církevní politiku v krajích a okresech. Zrušena byla v roce 1951.²²

K uskutečnění vytyčeného cíle nové státní církevní politiky byla z iniciativy ÚAV vyhlášena 10. června 1949 tzv. katolická akce,²³ která měla vést k vytvoření národní církve. Tato akce byla prezentována jako obnovení jednání mezi církví a státem, což byl od začátku záměr KSČ. Od katolické akce si komunisté slibovali to, že přeroste v mohutné hnutí pokrokových katolíků, které by vyřadilo odbojné biskupy. Další akcí, kterou komunisté uskutečnili jako nástroj státní církevní politiky, byly národní poutě, na kterých po skončení církevních obřadů hovořili kněží o agitaci a komunistickém režimu jako o jediném správném. Tito pokrovní kněží byli zastánci komunistického režimu.

Pokrovní katolíci by se stali partnerem pro uzavření dohody mezi církví a státem, což se nakonec nestalo. Katolická akce skončila velkým nezdarem, který se komunisté snažili ještě oživit, ale po marných snahách v dalších měsících od toho upustili. V boji proti církvi se rozhodli využít nové prostředky zejména hospodářského, administrativního a policejního charakteru.²⁴

Proti novému režimu a státní církevní politice se církev samozřejmě bránila, a to tím, že zvýšila aktivitu mezi věřícími i kněžími, pořádaly se poutě, svaté misie a další náboženské obřady, kterých se zúčastnilo desetitisíce věřících.²⁵ Především ale v této době nová generace katolických aktivistů, která se intenzivně scházela v katolických

²⁰ *Tamtéž*, s. 29.

²¹ Do církevní šestky patřili A. Čepička, V. Clementis, Z. Fierlinger, J. Hendrych, V. Kopecký a V. Široký. Marie BULÍNOVÁ – Milena JANIŠOVÁ – Karel KAPLAN, *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, Praha 1994, s. 13.

²² *Tamtéž*, s. 14.

²³ Katolická akce je celosvětové sdružení, v původním slova smyslu znamenala účast laiků na církevní činnosti pod vedením kněží a řeholníků. Tzv. katolická akce je označení pro státem zřízenou organizaci za pomoci vlasteneckých kněží. S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev...*, s. 23.

²⁴ Z. DEMEL, *Pod dohledem...*, s. 39.

²⁵ K. KAPLAN, *Stát a církev...*, s. 46.

kroužcích, kde se často scházeli také kněží, kteří byli zbaveni možnosti vykonávat duchovní činnost nebo byli tajně vysvěceni.²⁶

KSČ se o těchto aktivitách katolické církve samozřejmě věděla, a proto se snažila dostat vatikánského nuncia z Prahy z důvodu vlastního upevnění moci nad katolickou církví ve státě. Tímto úkolem byla pověřena Státní bezpečnost (dále StB), které se naskytla příležitost, jak odůvodnit odchod nuncia z Prahy. V roce 1949 se v obci Číhošť odehrálo něco, co se do dějin zapsalo jako číhošťský zázrak. Při mši vedené farářem Josefem Toufarem se při kázání pohnul kříž nad svatostánkem.²⁷ Tento „zázrak“ se následně stal režimní propagandou a byl výbornou příležitostí, jak začít systematicky likvidovat církev. Samozřejmě se z celé aféry stal obrovský církevní proces.

StB obvinila Toufara z toho, že je tajným agentem Vatikánu a křížem hýbal pomocí skrytého drátku, kterým ovládal sestavený mechanismus během mše. StB se tak snažila z Toufara vynutit, jak celý mechanismus sestrojil. Toufar byl podroben několika výslechům, při kterých se měl přiznat ke zmanipulování lidí za pomoci tajných příkazů z Vatikánu. Při každém výslechu byl mlácen a mučen. Nakonec zemřel 25. února 1950, pohřben byl do hromadného hrobu v Praze pod jménem Josef Zoukal.²⁸

Tento zázrak chtělo ÚV KSČ propagačně využít co nejvíce, a to jak při domácím tažení na církev, tak i proti Vatikánu, zejména proti Ottaviovi de Liva, který zastával post tajemníka pražské nunciatury.²⁹ Jeho odchod znamenalo faktické přerušení diplomatických styků s Vatikánem a začátek perzekuce církve.

²⁶ V. VAŠKO, *Církev v ČSR...*, s. 59.

²⁷ Podle svědectví lidí se kříž vychýlil z osy a naklonil se několikrát vpravo i vlevo a zůstal vychýlený. S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev...*, s. 35.

²⁸ Miloš DOLEŽAL, *Jako bychom dnes zemřít měli: drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*, Pelhřimov 2012, s. 210–211.

²⁹ S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev...*, s. 19.

2. Právní dokumenty a justice po roce 1948

2.1 Ústava a zákony

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., nazývaný jako Ústava 9. května,³⁰ nahradila dosud platný Ústavní zákon č. 121/1920 Sb. Nová ústava sice převzala dosavadní paragrafy o svobodě vyznání a svobodě náboženských úkonů, ovšem s tím rozdílem, že byla dána svoboda bez vyznání. Uvedené paragrafy o svobodě byly brány naprosto individuálně, neřešily postavení církve a náboženské společnosti ve státě.

Paragrafy, které se vztahovaly přímo k církvi:³¹

- § 14 stanovoval, že veškerá výchova a všechno vyučování má být v souladu s výsledky vědeckého bádání a aby nedošlo k neshodě s lidově demokratickým zřízením,
- § 15 hovořil o tom, že světový názor či víra není na újmu, ale není důvodem, proč by měl někdo odpírat plnění občanské povinnosti, která je uložena zákonem,
- § 16 mluvil o svobodě vyznání buď soukromě nebo veřejně nebo být bez vyznání. Náboženská vyznání i bezvyznání si před zákonem jsou rovna,
- § 17 stanovil volnost úkonů, které jsou prováděny s jakýmkoli náboženským vyznáním či bezvyznáním. Výkon však nesmí být v neshodě s veřejným pořádkem a dobrými mravy,
- § 18 hovořil o svobodě projevu, která se může projevovat slovem, písmem, tiskem či obrazem.

Ačkoliv se na první pohled zdá, že je právo náboženského vyznání zaručené Ústavou, jedná se o opak. Komunistický režim se snažil všemožnými způsoby ho porušit. Jedním ze způsobů bylo omezování činnosti církve, sledování církevních hodnostářů i laiků, omezování tisku a jeho šíření či zákaz výuky náboženství.

Komunisté takto nejprve postihli duchovní sféru, zahrnující i aktivní odpůrce církevní politiky, kterou řídil stát, a poté došlo i na vysoké církevní hodnostáře. V rámci

³⁰ Přijetí nové ústavy bylo naplánováno na 3. výročí osvobození Československa, tedy 9. května. Prezident Edvard Beneš ji však nepodepsal, k tomuto aktu došlo až po Benešově odstoupení z funkce prezidenta republiky 7. června 1948. Z. DEMEL, *Pod dohledem...*, s. 41.

³¹ Ústavní zákon č. 150/1948.

církevní politiky StB se dále v omezování činnosti církve pokračovalo akcemi K, P a Ř³² (viz Kapitola 3.3).

Ústava z roku 1948 byla během období nadvlády ÚV KSČ doplňována, měněna nebo nahrazena dalšími ústavními zákony, které byly z velké části inspirovány nebo přebírány ze Sovětského svazu. Ústava byla od začátku porušována, o čemž svědčí velmi hrubé omezování práv a svobod občanů, popření nezávislé justice na úkor lidového soudnictví a soudců z lidu či znehodnocení parlamentu neomezenou mocí a vedoucí úlohou ÚV KSČ ve státě.

Stejně jako byl pro KSČ důležitý vznik nové Ústavy, bylo důležité vytvořit i nové zákony, které by upravovaly vztah církve ke státu a především neomezené moci ÚV KSČ. Zákony však byly velmi často komunisty vykládány jinak, takže i zde docházelo k porušení justice.

Nově vzniklými zákony byly:

- zákon č. 231/1948 Sb., o ochraně lidově demokratické republiky,
- zákon č. 232/1948 Sb., o státním soudu,
- zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce (dále TNP),
- zákon č. 217/1949 Sb., o zřízení státního úřadu pro věci církevní,
- zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon,
- zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky byl přijat 6. října 1948 a nahradil zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. V novém zákoně se oproti předešlému zpřísnily tresty, a to z důvodu, aby komunisté měli možnost postihnout trestnými činy více lidí. Tento zákon platil do roku 1950, kdy byl nahrazen trestním zákonem č. 86/1950 Sb. Byl to nejvýznamnější trestní zákon za celé období komunistické nadvlády v zemi.³³

Zákon o státním soudu byl stejně jako zákon předchozí přijat 6. října 1948. Zde byl vymezen pojem státní soud jako právní instituce se sídlem v Praze pro celé území Československé republiky. Státní soud se skládal z prezidenta a viceprezidentů,

³² Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008, s. 31.

³³ Petra GRIVNOVÁ – Tomáš GRIVNA, *Trestní právo procesní*, in: *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*, Brno 2009, s. 593.

občanských a vojenských soudců z povolání a soudců z lidu. Státní soud soudil trestné činy podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky.³⁴ Stejně jako zákon na ochranu lidově demokratické republiky byl i zákon o státním soudu v roce 1950 nahrazen zákonem č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon o táborech nucené práce byl přijat 25. října 1948. Tento zákon byl jedním z prvních, které KSČ uzákonila a uvedla do praxe. TNP existovaly v letech 1948–1954 a dělily se na tábory podle: a) tělesné zdatnosti, b) sociálního původu a stupně provinění. TNP byly pro KSČ možností, jak do pracovních táborů dostat lidi bez soudního řízení. Zákon byl zrušen v roce 1950 a nahrazen zákonem č. 88/1950 Sb., o trestním zákoně správním.

Zákon o zřízení Státního úřadu pro věci církevní (dále SÚC) byl přijat 14. října 1949. Jako ústřední úřad byl řízený ministrem, kterého určoval prezident. Nakonec byl tento zákon změněn novelou zákona č. 6/1953 Sb., a jeho kompetence přešly na Ministerstvo školství a kultury, kde byl vytvořen Sekretariát pro věci církevní (dále SVC).³⁵

Trestní zákon byl přijat 12. července 1950. Nový trestní zákon byl pojat třídě, což znamenalo, že měl hlavně chránit pracující lid a jednotlivce a vychovávat je k dodržování pravidel socialistického soužití. Trestní zákon rozlišoval hlavní a vedlejší tresty. Hlavní tresty měly podobu nápravného zařízení, trestu odnětí svobody a trestu smrti. Do vedlejších trestů patřila ztráta státního občanství, ztráta čestných práv občanských, peněžitý trest, vyhoštění, zákaz pobyt a další.³⁶ Zákon byl zrušen v roce 1961 a byl nahrazen zákonem č. 62/1961 Sb., o organizaci soudů.

Trestní řád byl přijat 12. července 1950. Tento zákon měl za úkol upravit řízení v oboru trestního soudnictví, a to tak, že trestné činy budou náležitě zjištěny a jejich pachatelé budou potrestáni podle zákona. Zároveň měly tyto trestné činy sloužit k tomu, aby vychovávaly občany k ostražitosti vůči nepřátelům pracujícího lidu nebo rušitelům, kteří by ohrozili budovatelské úsilí a plnění občanských povinností.³⁷ Zákon byl změněn novelou zákona č. 63/1956 Sb.

³⁴ Zákon č. 231/1948 Sb. a zákon č. 232/1948 Sb. byly vzájemně propojeny.

³⁵ Z. DEMEL, *Pod dohledem...*, s. 49.

³⁶ Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, § 18, odst. 1, 2.

³⁷ Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 17, odst. 1.

Výše uvedené zákony byly vydány především v souvislosti s nastolením totalitního systému v Československu v roce 1948. Komunisté se snažili zamezit politickému a kulturnímu vlivu katolické církve. Tu chtěli dostat pod svoji nadvládu a zamezit jejímu styku s Vatikánem z důvodu možného nasazení špiónů do Československa.

2.2 Justice po roce 1948

Po převratu v roce 1948 a nástupu KSČ k moci se komunisté rozhodli také k vytvoření nové justice, a to podle vzoru Sovětského svazu, kterou by doplnily výše zmíněné zákony a Ústava. Nejprve bylo potřeba provést čistky mezi soudci a posléze je nahradit soudci novými. Noví soudci byli ve velké míře studenti nové právnické školy pracujících, kterou zavedla KSČ jako jednu ze svých metod podřízení této oblasti státu.³⁸

Komunisté si tak mohli z těchto lidí vybrat, koho dosadí na nejdůležitější pozice v justici a prokuratuře. Z velké většiny si komunisté vybírali lidi, kteří měli dobrý třídní původ, nezajímala je úroveň jejich vzdělání nebo morální hodnoty. Kromě nově zavedené justice bylo potřeba vydat i nové zákony. Prvním z nich byl zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví. V něm byly soudy rozděleny na okresní soudy, krajské soudy a nejvyšší soudy.

Okresní soud se skládal z předsedy okresního soudu, ze soudců z povolání a soudců z lidu.³⁹ Tento soud byl považován za základní článek, řešil trestné činy v prvním stupni. Krajský soud se skládal z předsedy krajského soudu, ze soudců z povolání a soudců z lidu. Krajský soud sloužil jako soud odvolací. Nejvyšší soud rozhodoval o nejzávažnějších trestných činech, zejména politické povahy podle zákona na ochranu republiky.

³⁸ Právnická škola pracujících byla zřízena ministerstvem spravedlnosti. Zdenek KRYSTUFEK, *Komunistické právo v Československu*, in: *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*, Brno 2009, s. 932.

³⁹ Soudci z lidu byli jmenováni vládou na návrh krajských národních výborů na období jednoho roku. Šlo o osoby starší 35 let a mladší 60 let. Úřad soudce z lidu byl občanskou povinností. Zákon č. 232/1948 Sb., o státním soudu, § 5, odst. 1–4, § 6.

Na základě vydání Ústavního zákona č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře došlo ke změně v oblasti prokuratury. Ta byla stejně jako justice vytvořena podle sovětského vzoru. V komunistické prokuratuře došlo ke zdůraznění převládajícího vlivu prokurátora, který měl za úkol dohlížet na socialistické zákony, čímž se samotný soudce dostal do podřízené role. Prokurátor byl veřejný žalobce, který vytvořil v oblasti politických procesů podmínky pro vznik kabinetní justice.⁴⁰ Prokurátor byl činný zejména u okresního soudu, podřízen byl generálnímu prokurátorovi, který podléhal ministerstvu spravedlnosti.

V době komunistické nadvlády byly kromě kabinetní justice vytvořeny tzv. stranické orgány, do kterých se řadily bezpečnostní pětky, bezpečnostní trojky, bezpečnostní komise a další. Tyto stranické orgány měly za úkol především vyhledat osoby nepřátelské lidově demokratickému zřízení, rozhodnout o vytvoření a podobě jejich zločinu, výši trestu a zpětně kontrolovat plnění příkazů KSČ, dané soudům. Závažné případy řídilo samo předsednictvo ÚV KSČ. Tento model justice trval od roku 1948 až do rozpadu totalitního režimu v listopadu 1989.

⁴⁰ Kabinetní justice byla justice, která byla vedena určitou skupinou osob, zejména z ministerstva spravedlnosti.

3. Církev versus stát

3.1 Církev

Církev a český katolicismus⁴¹ vstupovaly do poválečné osvobozené republiky s velkým morálním kapitálem, neboť většina duchovních i laiků se chovali během nacistické okupace statečně. Velká většina z nich se podílela na národním odboji. Na svém shromáždění 15. listopadu 1945 se katoličtí duchovní přihlásili k budování nového státu, který potřeboval morální církevní podporu. Arcibiskup Beran po audienci u prezidenta Beneše souhlasil s tím, aby se církev zapojila do spolupráce při budování republiky.⁴² Z těchto plánů však brzy sešlo.

Církev, zejména ta katolická se setkala s nevolí komunistické strany krátce po roce 1946, kdy vyhráli ve volbách do Ústavodárného shromáždění Československé republiky. V dalších letech a zejména po převratu v roce 1948 si chtěli zajistit hlasy voličů i v katolických kruzích. Církev však měla na komunisty svůj názor – považovala je za ateistické a protináboženské, s programovým cílem zničit církve i náboženství.⁴³ KSČ se samozřejmě postoj církve vůči jejich politice nelíbil, takže bylo potřeba učinit kroky, kterými by si církev podmanili.

Na ústavní schůzi v září 1947 KSČ prohlásila, že církve a Vatikán jsou nepřátelé státu. O rok později, v únoru 1948 komunisté církve považovali za úhlavního nepřítele a za možnou hrozbu protistátní činnosti. Proto se KSČ rozhodla k uskutečnění své komunistické vize udělat z církve církve národní, a to v tzv. katolické akci v roce 1949. Proti této akci se církev bránila pastýřským listem Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky, který se četl v kostelích 26. června 1949.⁴⁴

Problémy státu s církví trval i v dalších letech, zejména v období 1953–1956, kdy v Československu probíhala společenská krize. Církev se této situace snažila využít ve svůj prospěch, ale stát se z krize brzy dostal a začal ještě více bojovat o věřící a zároveň zavedl ještě tvrdší církevní politiku v zemi. Tento stav trval až do poloviny 80. let, kdy se situace mezi církví a státem začala pomalu uklidňovat.

⁴¹ Katolicismus je nejrozšířenější směr v křesťanském náboženství.

⁴² K. KAPLAN, *Stát a církev...*, s. 12.

⁴³ *Tamtéž*, s. 23.

⁴⁴ Na tento den připadal svátek Božího těla. S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev...*, s. 23.

3.2 KSČ

Komunistická strana Československa byla založena 15. 5. 1921 v Národním domě při příležitosti konání ustavujícího sjezdu.⁴⁵ Po rozpadu Československa v roce 1939 vznikla na Slovensku ze slovenského křídla KSČ Komunistická strana Slovenska (dále KSS). Po konci druhé světové války působily obě komunistické strany vedle sebe, KSČ působila v Čechách a na Moravě, zatímco do voleb na Slovensku šlo KSS.

Dne 26. května 1946 se konaly parlamentní volby do Ústavodárného shromáždění Československé republiky, ve kterých KSČ s výsledkem 40,17 % s přehledem vyhrála. KSS ve volbách na Slovensku obsadila druhé místo s výsledkem 30,48 %.⁴⁶ Po únorovém převratu v roce 1948 se KSČ ujala moci ve státě, novým prezidentem se stal Klement Gottwald. Zmiňovaná KSS byla v září 1948 přičleněna do KSČ a dále působila jako oblastní strana podléhající KSČ.

Přístup k církvi definovali komunisté na svém VIII. sjezdu, konaném 28.–31. března 1946. KSČ se na jedné straně hlásila k respektování svobody svědomí a náboženského vyznání, na druhé straně však podmiňovala svobodu činnosti církve jejím poměrem k výstavbě lidově demokratického státu.⁴⁷

Katolická církev se stala trnem v oku KSČ z několika důvodů. Prvním z nich bylo to, že šlo o církev, která byla jednou z nejpočetnějších. Komunisté potřebovali každý hlas a k této církvi se hlásilo 76% obyvatelstva, což znamenalo téměř devět milionů potencionálních voličů. Druhým důvodem bylo hierarchické uspořádání z hlediska organizace a disciplíny. KSČ se proto rozhodla tuto hierarchii zbořit útokem na biskupy, jednotu kněží a zbavit se řeholníků a řeholnic.⁴⁸

Třetím důvodem pak bylo, že církev měla své ústředí v nepřátelské cizině. KSČ se snažila za každou cenu udělat z katolické církve církev národní a odpoutat ji od vlivu Vatikánu. Čtvrtým důvodem se stalo to, že katolická církev jako jediná odmítla uznat legitimitu poúnorových událostí.

⁴⁵ Ustavující sjezd se konal ve dnech 14. - 16. 5. 1921 v Praze. Martin NECHVÁTAL, *Založení KSČ ve službách kominterny: 15. 5. 1921*, Praha 2002, s. 6.

⁴⁶ Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002, s. 201.

⁴⁷ K. KAPLAN, *Stát a církev...*, s. 19.

⁴⁸ Václav VAŠKO, *Přehled a charakteristika církevních procesů padesátých let*, in: *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří 2002, s. 15.

3.3 StB

Státní bezpečnost byla tajná policie, zřízena komunistickým politickým systémem v roce 1945 jako součást Sboru národní bezpečnosti (dále SNB). Postupem času byla StB ovládnuta KSČ, která ji učinila svým mocenským nástrojem k nastolení moci v zemi. Existence StB byla tajná, kterou řídil pouze ministr vnitra. Funkci a činnost StB definoval zákon č. 149/1947 Sb.,⁴⁹ který byl v prosinci 1947 novelizován a nahrazen zákonem č. 286/1948 Sb., o národní bezpečnosti.

StB byla rozdělena do třech základních složek:

- 1) rozvědka – vykonávala špionáž, diskreditační a dezinformační činnost (především v nepřátelském zahraničí),⁵⁰
- 2) kontrarozvědka – bojovala proti vnitřnímu a vnějšímu nepříteli,
- 3) vojenská kontrarozvědka – bojovala proti zahraničním rozvědkám a jejím spolupracovníkům.

Kromě výše zmíněných činností měla StB za úkol sledování pachatelů, jejich usvědčování, zatčení. Jako hlavní pracovní metodu při sledování osoby používala StB provokaci, únosy, atentáty, vydírání, zastrašování, psychický a fyzický teror.⁵¹ Po zadržení nebo přímo zatčení dané osoby používala StB dva způsoby vyšetřování, které bylo rozděleno na fyzické a psychické.

Mezi fyzické patřily: bití, škrcení, mlácení hlavou o zeď, kopání, fackování, tlučení pěstí nebo štípání. Byl používán také tzv. kolotoč, kdy vězeň musel pochodovat v kruhu po místnosti, přičemž byl bit mokřým ručníkem po těle a na hlavě. Do psychických patřilo: izolace, nemožnost kontaktu s rodinou či obhájcem, vyhrožování temnicí, samotkou, osobní urážky a ponižování či nasazení agenta-spoluvězně do cely.⁵²

V rámci tzv. církevních zákonů vzniklo v ústředí StB církevní oddělení, které stejně jako u jiných útvarů bylo v krajích a okresech.⁵³ Okresní církevní tajemník (dále OCT) měl za úkol sledovat duchovní hodnostáře, pořizovat statistické údaje z oblasti náboženství, dohlížet na liturgii a další činnosti. Krajský církevní tajemník (dále KCT)

⁴⁹ Zákon č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti rozšířil pravomoci StB § 33, odst. 1–5.

⁵⁰ Nepřátelským zahraničím byl myšlen Západ.

⁵¹ Karel KAPLAN, *Nebezpečná bezpečnost*, Brno 1999, s. 132–133.

⁵² TÝŽ, *Sovětské poradce v Československu 1949–1956*, Praha 1993, s. 20–21.

⁵³ Z. DEMEL, *Pod dohledem...*, s. 49.

své úkoly církevní politiky přenášel na OCT a koordinoval jejich práci.⁵⁴ Církevní politika StB se zaměřila na duchovní a vysoké hodnostáře, kteří byli souzeni a likvidováni v akcích K, P a Ř.

Akce K znamenala likvidaci deseti církevních mužských řádů a kongregací, která proběhla v polovině dubna 1950. V noci ze 13. na 14. dubna obsadily ozbrojené složky státu (StB, SNB a Lidové milice) mužské kláštery a jejich řeholníci byli odvezeni do vybraných, tzv. soustředěvacích klášterů, které byly rozptýleni po celém území Československa. Tímto způsobem bylo internováno kolem 2376 řeholníků.⁵⁵ Celá tato akce byla velkou propagandistickou kampaní, ve které byly řády propagovány jako centrum protistátní činnosti a jejich představení byly označeni za tajné agenty z Vatikánu.⁵⁶

Akce P se týkala řeckokatolické církve. Šlo o její likvidaci, která se konala v dubnu roku 1950. Následovalo její násilné připojení zpět k pravoslavné církvi. Řeckokatolická církev pak byla zrušena 28. dubna 1950. StB krátce po provedení této akce internovala 65 kněží, totéž čekalo i ostatní, kteří odmítli podepsat přestup do pravoslavné církve.⁵⁷

Akce Ř byla vedena proti ženským řeholím. Začala 17. dubna 1950, kdy byl navržen plán na dobrovolné soustředění jeptišek a jejich pracovního využití. Řeholní budovy chtěl využít ministr národní obrany Alexej Čepička pro potřeby armády. Od července do září bylo více než čtyři tisíce řádových sester převezeno do soustředěvacích středisek, ze kterých bylo přes dva tisíce sester převedeno do průmyslu. Oproti Akci K probíhala tato akce v několika vlnách.⁵⁸

Důležitou součástí StB byli od roku 1949 tzv. sovětsí poradci, kteří tvořili ucelenou a vnitřně organizovanou skupinu, která zaujala vůdčí místo ve vedení StB. Zaměřili se na výrobu velkých politických procesů, později označovaných jako monstrprocesy. Do vyšetřovací praxe zavedli nové metody, jako například otázkové

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 58.

⁵⁵ Od začátku se počítalo s tím, že vybraní řeholníci z Akce K budou předvoláni k výslechu, následně budou obviněni a v soudním procesu odsouzeni, což se nakonec stalo. Vojtěch VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004, s. 73.

⁵⁶ S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev...*, s. 159–160.

⁵⁷ *Tamtéž*, s. 37.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 178–179.

protokoly, z nichž se obžalovaní museli své výpovědi naučit a pak před soudem odříkat z paměti.⁵⁹

Mimo sovětských poradců a církevního oddělení vznikly i tzv. bezpečnostní pětky, které vznikly v roce 1949 na základě usnesení bezpečnostní komise ÚV KSČ. Tyto pětky měly za úkol bojovat proti třídnímu nepříteli, kontrolovat práci bezpečnostních orgánů a řešit otázky v bezpečnostních orgánech. Stejně jako církevní oddělení, i bezpečnostní pětky byly rozděleny na krajské a okresní. Krajské pětky byly složeny z krajského vedoucího tajemníka KSČ, bezpečnostního tajemníka KV KSČ, bezpečnostního referenta KNV, velitele KV StB a velitele KV NB, kteří nejlépe znali zájmy a situaci KSČ v okruhu jejich místní působnosti.⁶⁰ Okresní pětky byly složeny z okresního vedoucího tajemníka KSČ, bezpečnostního tajemníka OV KSČ, bezpečnostního referenta ONV, velitele OV StB a velitele OV NB.⁶¹

Kromě krajských a okresních bezpečnostních pětěk byla také ústřední bezpečnostní pětka, která se skládala z generálního tajemníka KSČ, vedoucího StB, šéfa bezpečnostního oddělení ÚV KSČ, vedoucího kádrového odboru ÚV KSČ a ministra spravedlnosti (později národní obrany).⁶² Ústřední pětka rozhodovala o zatýkání a trestání významných osob, čímž přímo podléhala StB. Kromě toho musela o své činnosti informovat prezidenta republiky a předsedu vlády.

Bezpečnostní pětky věnovaly velkou pozornost politickým procesům z důvodu jejich velkého politického významu, takže se podílely na jejich přípravě. Měly za úkol určovat místo a dobu konání procesu, zajišťovat účast diváků a propagační využití soudního přelíčení, rozhodovat o výši trestů a hodnotit výsledky procesů. Krajské a okresní bezpečnostní pětky fungovaly až do roku 1951.

StB a její složky měly obrovskou moc, kterou nebylo možné běžným způsobem kontrolovat, a to zejména v období od nástupu KSČ k moci až smrti dvou nejvýraznějších osob 50. let, Stalina a Gottwalda. StB fungovala až do 31. ledna 1990, kdy byla zrušena rozkazem ministra vnitra Richarda Sachra.⁶³

⁵⁹ K. KAPLAN, *Sověští poradci...*, s. 20.

⁶⁰ Adolf RÁZEK, *Scénář církevního procesu*, in: *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří 2002, s. 88.

⁶¹ Zora DVOŘÁKOVÁ, *Z letopisů třetího odboje*, Praha 1992, s. 57.

⁶² *Tamtéž*, s. 57.

⁶³ Milan CHURANĚ, *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*, Praha 1998, s. 464.

4. Vězeňství a tábory nucených prací

Zákony o justici a vězeňství byly během druhé světové války porušovány, a to z důvodu tehdejší politické situace, která po roce 1938 v Československu nastala. Tento stav se změnil až po skončení války, kdy byla justice obnovena a navázala na prvorepublikový vězeňský systém. Základním dokumentem o správě soudních věznic a trestních ústavů byl prezidentský dekret č. 112/1945 Sb. Tímto dekretem spadalo vězeňství pod správu Ministerstva spravedlnosti. V této době byly součástí vězeňského systému sběrné, pracovní a internační tábory, do kterých byli soustředěni převážně němečtí obyvatelé, zrádci, kolaboranti nebo nacističtí zločinci, kteří byli označováni jako retribuční vězni.⁶⁴ Dále byly ve vězeňských ústavech a věznicích krajských soudů zřízeny tzv. pracovní oddíly, které vznikly na základě prezidentského dekretu č. 126/1945 Sb. V těchto oddílech byli zařazeni Němci s trestem odnětí svobody vyšším než pět let. Jejich práce byla využívána hlavně na odstraňování válečných škod a obnově národního hospodářství.

Po únorovém převratu v roce 1948, po nastolení nového politického systému chtěli mít komunisté nadvládu nejen nad církvemi, ale také nad oblastí vězeňství. Bylo tedy potřeba vytvořit zcela novou formu justice s novými zákony, které by tvořily základní nástroj komunistů k nastolení moci v této oblasti. Objevila se také nová kategorie vězňů, tzv. protistátní vězni. Ti byli souzeni na základě nově přijatých zákonů, V říjnu 1948 byly přijaty zákony č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky a zákon č. 232/1948 Sb., o zřízení státního soudu, které vymezily vězeňství jako jeden z prvků perzekuce komunistického režimu.⁶⁵

Nově přijatými zákony získali komunisté prostředek, jak si udržet svoji získanou moc nad státem a zároveň tak mohli izolovat odpůrce totalitního režimu, kterým tak změnil dosavadní způsob života. V roce 1950 byly vydány další zákony, které transformovaly soudnictví pro potřeby nově vzniklého politického zřízení v Československu. Jednalo se o trestní zákon č. 86/1950 Sb., trestní řád č. 87/1950 Sb., trestní zákon správní č. 88/1950 Sb. a trestní řád správní č. 89/1950 Sb. Nově schválené zákony definovaly pouze jeden druh deliktu, kterým byl trestní čin. Trestní

⁶⁴ Tito retribuční vězni byli souzeni mimořádnými soudními tribunály.

⁶⁵ Dušan JANÁK, *Organizace a řízení Československého vězeňství 1945–1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945–1955*, Praha 2002, s. 14–17.

zodpovědnost byla nově stanovena na 15 let, přičemž u mladistvých delikventů byl kladen důraz na převýchovu a nápravu.⁶⁶

V roce 1953 přešla správa vězeňských zařízení pod Ministerstvo národní bezpečnosti, které koncem tohoto roku zaniklo a jeho úlohu převzalo Ministerstvo vnitra.⁶⁷ V témže roce byl stanoven Řád nápravných zařízení, který podle vzoru SSSR stanovil strukturu nápravných zařízení a rozdělil je do šesti typů podle úrovně střežení.

Vedle věznic pod správou Ministerstva spravedlnosti vznikly roku 1948 vyšetřovací věznice, které byly pod přímo správou StB. Po únorovém převratu sílily snahy StB na převzetí vyšetřovací agendy u trestných činů s politickým či státněprávním podtextem, které byly definovány zákonem č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratického republiky. Za podpory tehdejšího ministra spravedlnosti Alexeje Čepičky byly postupně rušeny instituce vyšetřovacích soudců, kteří vedli přípravné vyšetřování. Jejich funkci postupně přebralo StB, která potřebovala pracovat s vyšetřovaným od zatčení až po odsouzení.⁶⁸ Tuto změnu umožnil trestní řád, který přinesl možnost vazby stíhané osoby u vyšetřovatele.

Z tohoto důvodu byly postupně budovány ve stávajících věznicích oddělení pouze pro potřeby Státní bezpečnosti, pod kterou spadaly správní a soudní věznice. Následně také přešla další zařízení, jako tábory nucené práce a soudní a vojenské věznice.⁶⁹ Na území Čech, Moravy a Slezska disponovala StB v roce 1950 několika vlastními a přidruženými (okresními) věznicemi s celkovou kapacitou téměř 2200 vyšetřovaných.⁷⁰

Vzhledem ke zrušení instituce vyšetřujícího soudce a převzetí těchto kompetencí vyšetřovateli SNB či StB došlo k zásadní změně při práci s obviněným a odsouzeným. Jednalo se hlavně o systematické porušování presumpce neviny, ideologizaci principů hodnocení odsouzených, ekonomické a represivní pojetí pracovní činnosti, zneužívání

⁶⁶ Aleš Kýr, *Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945 - 1955*, In: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945–1955*, Praha, s. 53.

⁶⁷ Reorganizace vězeňské správy byla provedena k 1. 1. 1953, kdy vstoupil v platnost zákon 66/1953 Sb., o organizaci soudů. Tomáš STANĚK, *Vysídlení retribučních vězňů z německé národnosti z Československa v letech 1950–1956*, In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955*, s. 56.

⁶⁸ Prokop TOMEK, *Dvě studie o československém vězeňství*, 2000, Praha, s. 60

⁶⁹ Dušan JANÁK, *Organizace a řízení...*, s. 16.

⁷⁰ P. TOMEK, *Dvě studie...*, s. 64–65.

výchovně vzdělávacích prostředků k politické převýchově vězňů a absence práv vězňů.⁷¹

Zacházení s odsouzenými se až do roku 1950 řídilo zákonem č. 117/1852 ř. z.,⁷² který vycházel z nápravných principů uloženého trestu, kdy byli odsouzení rozděleni podle stupně provinění a také jejich snahy o nápravu. Změnu přinesl Vězeňský řád z roku 1951, který vycházel ze zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví. Podle tohoto řádu pozbyla klasifikace vězňů uvedený nápravný princip a důraz byl kladen hlavně na ideologické principy KSČ, které se staly prostředkem diskriminace a represe především politických vězňů.

Byly také stanoveny 4 klasifikační nebo také výhodnostní skupiny, do kterých byli zařazeni odsouzení podle třídního původu a povahy trestného činu. Rozdíl mezi první a čtvrtou výhodnostní skupinou byl obrovský. Odsouzení v první skupině byli nakrátko ostříhání, mohli mít na cele pouze předměty osobní potřeby, dostávat dopisy jednou za dva měsíce, stejně jako návštěvy, a to na dobu 20 minut. Odsouzení, kteří byli zařazeni od čtvrté skupiny, mohli mít prostou úpravu vlasů, mít na cele knihy, společenské hry nebo hudební nástroje a fotografie členů rodiny. Frekvence povolených návštěv byla pro tuto skupinu stanovena na dva týdny po dobu jedné hodiny.

Ve sledovaném období existovalo na území Československa 34 věznic krajských soudů, 370 věznic pro okresní soudy a také 7 trestních ústavu a 2 justiční polepšovny. Existovaly i věznice určené pro těžce nemocné lidi, kteří nemohli pracovat. Pro ženy byla zřízena věznice v bývalém klášteře Svatý Jan pod Skalou a pro muže prvovězně sloužily trestní ústavy v Plzni či v Leopoldově. Pro nepolepšitelné vězně a recidivisty sloužily trestní ústavy Valdice, Mírov a Ilava. Ženy byly umísťovány do ústavu v Praze-Řepích, kde bylo i oddělení pro mladistvé.⁷³

Kromě vězení byly zřízeny i tábory nucených prací, a to zákonem č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce, který byl schválen 25. října 1948.⁷⁴ Činnost TNP spadala od počátku pod ministerstvo vnitra, poté přešla pod StB. Komunisté chtěli tímto zřízením izolovat nepřátele a využít jejich pracovní síly. Tábory vznikaly v místech

⁷¹ Aleš Kýr, *Zacházení s vězni...*, s. 51–52.

⁷² Tento zákon byl základem rakouského a později i československého trestního práva. *Tamtéž*, s. 53.

⁷³ *Tamtéž*, s. 51.

⁷⁴ Tento zákon byl zrušen v roce 1950 a činnost táborů nucených prací upravoval zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní a zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

s nedostatkem pracovních sil, jako byly železárny, hutě, doly, stavební podniky, státní statky a další. Šlo o jednu z prvních forem masové perzekuce obyvatelstva v Československu.⁷⁵

Do TNP byly zařazeny osoby na základě tří kategorií.⁷⁶ Do první kategorie spadaly osoby starší 18 let a mladší 60 let, které byly duševně i tělesně způsobilé, ale práci se vyhýbaly nebo ohrožovaly výstavbu lidově demokratické republiky. Do této skupiny patřili hlavně tuláci, opilci, prostitutky, bývalí podnikatelé nebo statkáři, šmelináři a nepoctiví obchodníci.

Druhou kategorií tvořily osoby, které byly právoplatně odsouzené soudem pro činy podle zákona:

- 1) č. 231/1948 Sb., o lidově demokratické republice (sdružování proti státu, velezrada, pobuřování a hanobení republiky, vyzvědačství, válečné zrady a další),
- 2) č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu (zastavení či omezení výroby předmětů, vývoz nebo dovoz na úkor řízeného hospodářství, obchodování s předměty za přemrštěnou cenu),
- 3) č. 27/1947 Sb., o trestní ochraně provádění dvouletého hospodářského plánu (špatné jednání nebo opomenutí, které by ohrozilo uskutečnění dvouletého plánu),
- 4) č. 165/1946 Sb., o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou (poškození budov, zařízení, strojů nebo nářadí národních či znárodněných podniků).

Třetí kategorií tvořily osoby, které se dopustily správních přestupků, a jejichž trest delší než 3 měsíce si odpykají místo v donucovací pracovně právě v TNP. Šlo o přestupky podle zákona č. 15/1947 Sb., o stíhání černého trhu a zákona č. 107/1947 Sb., o opatření proti neoprávněnému přechodu státních hranic.

Pro zařazování do TNP byly zřízeny tříčlenné komise, kterým se říkalo příkazovací nebo nalézací. Tyto komise byly složeny z prověřených pracovníků národního výboru a rozhodovaly nejen o zařazení lidí do tábora, ale i o době trvání

⁷⁵ Mečislav BORÁK, *Činnost komisí pro zařazování osob do táborů nucené práce*, in: *Tábory nucené práce v ČSR 1948–1954*, Šenov u Ostravy 1996, s. 15.

⁷⁶ *Tamtéž*, 17–18.

jejich pobytu v táboře. Podmínky v TNP se často podobaly těm vězeňským. TNP byly z velké části umístěny ve zděných budovách nebo v dřevěných boudách. Velmi často zde byl nedostatek pitné vody nebo voda nebyla vůbec, hygienické a sociální zařízení bylo nevyhovující nebo chybělo úplně.

V táborech nucené práce museli pracovat všichni, tedy muži i ženy. Muži většinou pracovali v hutích, dolech, stavebních a keramických podnicích, ženy pak pracovaly v lehkém průmyslu a zemědělství. TNP byly zrušeny z důvodu mezinárodní kritiky Československa za zákon o zřízení táborů nucených prací. TNP v Československu existovaly v letech 1948–1953, kdy byly tábory zrušeny na základě zákona č. 102/1953 Sb.⁷⁷ Velká část táborů byla přestavěna na útvary nápravného zařízení (dále ÚNZ) nebo věznice.⁷⁸

⁷⁷ O táborech nucené práce hovoří §14, 15, 16 a 17.

⁷⁸ D. JANÁK, *Organizace a řízení...*, s. 24.

5. Amnestie a rehabilitace

Slovo amnestie je řeckého původu a znamená zapomnětlivost, v přeneseném významu pak prominutí, v tomto případě prominutí trestu spojené se zapomenutím odsouzení pro trestní čin, pro který byl trest uložen. Podle Ottova slovníku naučného z roku 1889 vede amnestie v trestním právu k udělení milosti, které je závislé na splnění určitých podmínek.⁷⁹ Amnestie byly po vzniku Československa velmi početné, v době první republiky byly amnestie vyhlášovány téměř každý rok, někdy došlo k vyhlášení amnestie i několikrát v jednom roce.

Podstatnou amnestií v období 50. let byla amnestie ze 4. května 1953, která byla vydána při příležitosti úmrtí prezidenta republiky Klementa Gottwalda. Tuto amnestii vydal nový prezident ČSR Antonín Zápotocký po usnesení s vládou. Amnestie prominula třetinu trestu odnětí svobody, byli propuštěni těžce nemocné osoby, těhotné ženy a ženy, které se staraly o děti do deseti let, muži starší 60 let a ženy starší 55 let, došlo také ke zmírnění doživotního trestu odnětí svobody na dvacet let.⁸⁰

Z této amnestie byla vyloučena velezrada, sabotáž, vyzvědačství a další činy, spadající do dříve platného zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Z amnestie byly vyloučeny i trestné činy podle zákona č. 165/1950 Sb., na ochranu míru, dále tresty za rozkrádání a poškozování národního majetku, který činil více než pět let odnětí svobody. Kromě hlavních trestných činů promíjela amnestie také vedlejší tresty, do kterých patřily peněžité tresty nepřesahující částku 20 000,- Kčs a náhradní tresty, které byly za tyto peněžité tresty uloženy. Usnesení o amnestii provedli ministr vnitra Václav Nosek v dohodě s ministerstvem národní bezpečnosti Karolem Bacílkem.⁸¹

Druhá amnestie, která spadala do období církevních procesů, byla amnestie z 9. května 1955, která byla vydána k příležitosti uplynutí deseti let od konce druhé světové války. Tato amnestie byla opět vydána prezidentem Antonínem Zápotockým po usnesení s vládou a vycházela z obdobných zásad jako amnestie předchozí. V této

⁷⁹ Jan OTTO, *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha 1889, s. 181.

⁸⁰ Úřední list Československé republiky, ročník 1953, s. 567–568.

⁸¹ *Tamtéž*, s. 568–569.

amnestii byla prominuta třetina trestu odnětí svobody, byly propuštěny s nevyléčitelnou nemocí, osoby přestárlé a těžce nemocné.⁸²

Z amnestie byly vyloučeny trestné činy dle dříve platného zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, tedy velezrada, sabotáž, vyzvědačství podobné trestné činy, dále byly vyloučeny trestné činy rozkrádání a poškozování národního majetku, trestné činy podle zákona č. 165/1950 Sb., na ochranu míru a trestný čin vraždy. Usnesení o amnestii provedl ministr vnitra Rudolf Barák.⁸³

Důležitou součástí církevních procesů se staly také rehabilitace, zejména ty v 60. letech. Slovo rehabilitace je latinského původu a znamená navrátit poškozeného člověka do minulé právní pozice. Podle Ottova slovníku naučného z roku 1904 je rehabilitace v trestním právu brána jako opatření, které má za účel odsouzené osobě navrátit dřívější čestné společenské postavení za předpokladu projevení lítosti trestného činu a vzorného chování. Rehabilitací se všechny důsledky odsouzení promíjejí.⁸⁴

Snaha o rehabilitační řízení zde byla již od roku 1953, ale teprve období uvolňování politických poměrů na jaře 1968, kdy se na veřejnost začaly dostávat informace o procesech v 50. letech, přineslo změnu. Byl vydán zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, který byl přijat 25. června 1968, o rok později byl novelizován zákonem č. 58/1969 Sb. Jeho účelem bylo umožnění rychlého přezkoumání případů osob, které byly protiprávně odsouzeny zejména v 50. letech.⁸⁵

Přezkoumání trestního řízení měly na starosti Nejvyšší soud, dále bývalý státní soud, který byl zřízen zákonem č. 232/1948 Sb., o státním soudu a krajské, a vyšší vojenské soudy. Řízení v přezkoumání trestného činu vykonávaly zvláštní senáty pod jednotlivými soudy. Tyto senáty byly tvořeny ze tří soudců, kteří byli pro funkci rehabilitačního řízení zvoleni.

Zahájení řízení o soudní rehabilitaci probíhalo na základě návrhu odsouzeného nebo jeho příbuzných. Návrh bylo možné podat nejpozději do 31. července 1969, tedy do roku ode dne účinnosti zákona o rehabilitaci. Při přezkoumání byli přítomni prokurátoři, obhájci i samotný obviněný. Odsouzený člověk, který podal návrh na

⁸² Úřední list Československé republiky, ročník 1955, s. 335–336.

⁸³ *Tamtéž*, s. 337–338.

⁸⁴ Jan OTTO, *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*, Praha 1904, s. 417.

⁸⁵ Zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, § 1.

rehabilitaci svého případu, byl za dobu, kterou strávil ve vězení nucen zaplatit náklady, spojené s vazbou. Tyto náklady ale většina vězňů po propuštění nemohla zaplatit.

Na tuto skutečnost pamatoval zákon o soudní rehabilitaci tím, že se o tyto náklady postaral stát, což tedy znamenalo, že veškeré dlužné částky spojené s vazbou zaplatil, ale pouze v případě, pokud byl navrhovatel rehabilitace zproštěn obžaloby v plné výši.⁸⁶ Co se týká doby vazby, byla započítána jako pokračování v zaměstnání, takže se počítala i do pozdějšího důchodu. Tento zákon byl jedním z prvních, který se pokusil o nápravu nezákonností komunistického režimu v souhrnném rozsahu.

⁸⁶ Zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, § 27, odst. 2.

6. Církevní proces

6.1 Církevní procesy – charakteristika

Katolická církev se stala po nástupu KSČ k moci v únoru 1948 potencionálním třídním nepřítelem číslo jedna, a to z důvodu, že totalitní systém nepřipouštěl možnost dělení politické moci a iniciativy ostatních složek v politické otázce.⁸⁷ Likvidace církve se tak stala jedním z ideologických cílů, kterého měli komunisté na přátelské doporučení ze Sovětského svazu dosáhnout. Nejvýraznější období církevních procesů bylo v letech 1948–1953, další pokračovaly do poloviny 60. let a ojedinělé církevní kauzy se objevovaly ještě v průběhu 70. a 80. let.⁸⁸

Stejně jako z politických, tak i církevních procesů se staly tzv. monstrprocesy, které měly být od počátku 50. let hlavním nástrojem systematické perzekuce a zastrahování, které komunistický režim uplatnil proti různým složkám společnosti. Jedním z cílů církevních procesů byla snaha ukázat dvě strany katolické církve v Československu. Jednou z nich byla národní, tj. legální, která byla v souladu s lidově demokratickým zřízením státu. Druhá církev byla spjata s Vatikánem a imperialismem a byla tudíž považována za nelegální a protilidovou.

Církevní soudní procesy se týkaly převážně farářů, biskupů, ale i laických skupin, které byly mnohdy složeny z fanaticky věřících mladých lidí. V politické rovině se církevní procesy zaměřovaly i na členy ilegální křesťanské demokratické strany, která vznikla odštěpením od Československé strany lidové, která se zkompromitovala spoluprací s KSČ a byla součástí Národní fronty.⁸⁹ Tato katolická strana byla často osočována z napojení na německou katolickou církev, sudetoněmecké katolíky a na západoněmeckou CDU (křesťanskodemokratická unie), ve které byl tehdejší kancléř Konrad Adenauer. Na Slovensku byl původ této strany spatřován v klerofašistickém Slovenském státě.

Církevní proces jako prostředek perzekuce KSČ vůči církvi začal v roce 1949 tzv. číhošťským zázrakem, kdy se při mši v kostele v Číhošti začal pohybovat kříž na oltáři. Mši vedl p. Josef Toufar, který měl po tomto „zázraku“ vypovídat na StB, jak

⁸⁷ V. VAŠKO, *Přehled a charakteristika...*, s. 15.

⁸⁸ *Tamtéž*, s. 19.

⁸⁹ Jaroslav CUHRA, *Církevní procesy*, in: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*, Brno 2005, s. 147.

sestrojil mechanismus, kterým kříž rozpochoval. KSČ považovala tuto událost za skrytou manipulaci církve, která by umožnila bojovat proti politickému totalitnímu režimu v zemi a podrýt tak základy lidově demokratického zřízení. Tato událost se tak stala klíčovou pro další fungování perzekuce vůči církvi a zároveň se stala jakýmsi příkladem pro přípravu budoucích církevních procesů.

Prvním vykonstruovaným církevním procesem se stal proces v roce 1950 s představiteli řádu, známý jako Machalka a spol. Hlavní osoba procesu, Augustin Machalka byl společně s dalšími devíti řeholníky odsouzen za rozsáhlou protistátní špionáž, vedenou Vatikánem, přechovávání zbraní v kláštorech, nenávisť k režimu a další. Tento proces sloužil jako ideové zdůvodnění k Akci K, která se týkala likvidace klášterů a mužských řeholních řádů z důvodu toho, že se komunistům nepodařilo zatknout církevní hodnostáře v takovém rozsahu, jak si představovali.⁹⁰

Dalším procesem byla tzv. babická tragédie, kdy byli v roce 1951 zavražděni tři příslušníci MNV v Babicích u Třebíče. Za tento čin bylo odsouzeno celkem 101 osob, jedenáct z nich bylo odsouzeno k trestu smrti a popraveno, čtyři dostali doživotí a ostatní dostali trest odnětí svobody v celkové výši 1051 let. Tento proces je zajímavý nejen kvůli množství odsouzených osob, ale také proto, že celý případ byl pouhou provokací StB.⁹¹

Církevní procesy, které jsou popsány výše, lze označit jako monstrprocesy, které byly pro další odpor státu vůči církvi zásadní. Tyto procesy byly v dalších případech použity jako modelové situace, podle kterých se StB zaměřila na záškodnickou činnost a na osoby, které jakýmkoli způsobem odmítali lidově demokratické státní zřízení.

Procesy s řeholníky, řeholnicemi, kněžími i laiky byly v 50. a polovině 60. letech naprosto běžné. Velmi často byli lidé z církevní oblasti zatčeni z důvodu pokračování v náboženské nebo řeholnické činnosti, která jim byla zakázána, tajného studia teologie nebo pomoci tajným aktivitám církvi a rodinám, které byly politickým systémem perzekuovány. Jejich trestná činnost pak byla kvalifikována jako velezrada, špionáž, spolupráce na trestném činu, neoznámení trestného činu a později také maření státního dozoru nad církvemi.⁹²

⁹⁰ V. VAŠKO, *Přehled a charakteristika...*, s. 18–19.

⁹¹ Vraždu tří členů MNV pravděpodobně spáchal agent StB Ladislav Malý. *Tamtéž*, s. 32.

⁹² *Tamtéž*, s. 19.

6.2 Základní mechanismus církevního procesu

Každý církevní proces měl předem připravený scénář KSČ, který se skládal z následujících bodů:

- vytvoření zločinu,
- obvinění a zatčení osob, které byli z nějakého důvodu pro KSČ nepohodlné,
- donucení osob k přiznání.

Doplnění detailů jednotlivých procesů připravovala podle zadaných pokynů ÚV KSČ od roku 1950 pracovní skupina na ministestvu spravedlnosti, která se jmenovala Koordinační komise. Ta měla za úkol řídit postihy církve jejích představitelů a aktivistů. V této komisi byli zastoupeni funkcionáři ministerstev spravedlnosti a národní bezpečnosti, Státní prokuratury a Státního úřadu pro věci církevní. V rámci sektoru StB se zformovalo oddělení církve s tzv. referátem 50, které vznikly na všech Krajských velitelstvích StB.⁹³

Koordinační komise se zabývala přípravou církevních procesů, při kterých čerpala ze zkušeností z procesů Machalka a spol. a Horáková a spol. v roce 1950. Členy komise byli dr. Karel Čížek, Karel Klos, Václav Kopecký a expertem pro církevní otázky byl Jaroslav Havelka, který se snažil u církevních procesů zdůraznit náboženskou svobodu u nás. Důležité bylo to, aby vše probíhalo podle předem vypracovaného scénáře, což bylo úkolem prokurátora.

Vyhledávání nepohodlných osob měly na starost bezpečnostní pětky, které působily v okresech a krajích. Ty byly součástí protistátní skupiny, která byla složena z představitelů strany a vlády. O usvědčení vybraných osob se starala StB. Usvědčení většinou začalo zatčením dotyčné osoby, která byla dlouhodobě sledována spolupracovníky StB. Tito spolupracovníci v mnoha případech nebyli členové či sympatizanti KSČ, ale křesťané, kteří proti KSČ bojovali.⁹⁴

Po zatčení vybrané osoby následovalo vyšetřování, při kterém bylo použito fyzické násilí, psychický tlak, nelidské zacházení a další praktiky. Obviněné osoby byly vyslýchány ve dne i v noci. Výslechy nebyly zapisovány, šlo pouze o výpovědi vězně,

⁹³ Adolf RÁZEK, *Scénář církevního procesu...*, s. 87.

⁹⁴ *Tamtéž*, s. 89.

kteře byly následně fabulované StB dle příkazu KSČ. Při výslechu se používaly otázkové protokoly,⁹⁵ které obsahovaly otázku vyšetřovatele a odpověď vyšetřovaného.

Po prvním výslechu vyšetřované osoby následovalo buď propuštění nebo vyšetřovací vazba do dalšího dne. V některých případech byla vyšetřovaná osoba umístěna do vyšetřovací vazby na delší dobu, ze které se mnohdy dostala až po odsouzení. Tento postup byl u většiny případů totožný, pokud nešlo o zvlášť nebezpečného člověka. Během vyšetřovací vazby byla dotyčná osoba předvedena několikrát k výslechu, a to i několikrát denně. Pokaždé při odchodu z cely byl dotyčné osobě přes oči zavázán ručník, aby nevěděla, kam ji příslušník vede.

Po výslechu se většinou vrátila zpět do své cely, někdy se také stávalo, že osoba byla umístěna na tzv. samotku, což byla cela, kde bylo přikázáno chodit celý den. To se většinou stávalo v případě, že osoba při výslechu neřekla to, s čím by byl vyšetřující referent spokojen. Na cele ve vyšetřující vazbě bylo běžně i deset lidí. Vězeňská cela byla většinou vybavena toaletou v rohu místnosti, postelemi, které se ve dne skládaly na sebe, dále stolec a židle, kde se jedlo. V cele byla malá skříňka na zdi, kam se dávaly drobné věci nebo zbytky jídla.⁹⁶

Osoby, které byly ve vyšetřující vazbě, musely při vstupu odevzdat civilní oblečení, které jim bylo uschováno. Místo toho dostaly hnědou teplákovou soupravu, která byla mnohdy roztrhaná. Na spaní se používaly deky, které byly dost slabé. V celách se příliš netopilo, také jídla bylo málo. Osobní hygiena byla většinou prováděna přímo v cele, kde nad klosetem byl kohout, ze kterého tekla voda. Jednou týdně probíhalo sprchování všech vězenkyň.

Ve vyšetřovací vazbě mohly vyšetřované osoby strávit i více než rok. Poté byla na základě výpovědí u výslechu a výpovědí svědků sepsána žaloba, která byla následně předána soudu. Soud se velmi často odehrával s vyloučením veřejnosti, což znamenalo, že přítomni byli pouze soudci a obvinění. Po vynesení rozsudku byli obžalovaní vráceni zpět do cely, kde čekali na odvoz do dalšího zařízení, nejčastěji do pankrácké věznice v Praze. Zde obvinění čekali pár dní, poté byli převezeni do věznic nebo táborů nucených prací, které jim byly na základě rozsudku a zdravotního stavu přiděleny.

⁹⁵ Otázkové protokoly byly ve většině případů předem připraveny i s odpověďmi vyšetřovaného, po kterém byl požadován podpis. Z velké části to byly odpovědi, které vyšetřovaný vůbec neřekl.

⁹⁶ Aleš KÝR, *Některé sociální aspekty zacházení s vězni v ČSR v letech 1945–1955*, in: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955*, Opava 2001, s. 38.

7. Antonie Hofmanová a hnutí jocismus

Zásadní význam pro Antonii Hofmanovou, která byla velmi nábožensky založená, bylo hnutí JOC.⁹⁷ S jocismem se setkala již během válečného období v Praze, ale začala se v něm výrazněji angažovat až po skončení války, kdy pracovala jako učitelka náboženství v Horní Branné. Toto křesťanské hnutí ji zásadně ovlivnilo a provázelo ji celým životem.

Jocistické hnutí se do Československa dostalo díky Tomislavu Kolakovičovi, původním jménem Poglajen.⁹⁸ Kolakovič byl chorvatský kněz a člen jezuitského řádu, který v Československu založil kroužky věřících zvané Rodina a kladl důraz na aktivní křesťanství. Studoval filozofii a několik semestrů medicíny v Záhřebu, které potom využil ve své apoštolské činnosti. Poté studoval v Belgii křesťanskou filozofii a sociologii. Právě při studiích v Belgii se seznámil se zakladatelem křesťanského dělnického hnutí mládeže JOC páterem Jozefem Cardijnem. Ten hnutí založil v roce 1924, odkud se rozšířilo hlavně do Francie a následně do celého světa.

Tomislav Kolakovič založil jocistické hnutí nejprve v Bratislavě a poté i v Praze. V Československu byl jocismus chápán obecněji než ve Francii, protože se neomezoval jen na dělnictvo, ale do svých řad zahrnul mimo jiné rolníky, studenty, lékaře a další.⁹⁹ Nově vzniklé hnutí mělo krycí název Rodina, které vzniklo jako řídicí skupina koordinační činnosti kroužků, které fungovaly po vzoru Katolické akce.¹⁰⁰ Kolakovičovým nejbližším spolupracovníkem byl MUDr. Silvester Krčméry, který na jeho nově vzniklou činnost později navázal. Kolakovič v době svého pobytu v Praze jezdil na kněžské porady, vedl přednášky o tom, že pokud má práce přinést užitek, musí být založena na modlitbě a čtení z Písma svatého.¹⁰¹

Členové Rodiny se brzy rozrostli a k jeho členům patřili například teolog Josef Zvěřina, profesorka Růžena Vacková či kněz Oto Mádr. Právě díky Josefu Zvěřinovi a Růženě Vackové měla pražská Rodina jiný charakter než Rodina bratislavská, neboť

⁹⁷ Zkratka JOC pochází z francouzského výrazu Jeunesse ouvrière chrétienne. Václav VAŠKO, *Profesor Kolakovič*, Bratislava 1993, s. 5.

⁹⁸ Jméno Kolakovič si převzal po dívčím jménu své matky, aby smazal stopy po chorvatském původu. *Tamtéž*, s. 7.

⁹⁹ TÝŽ, *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I*, Praha 1990, s. 218–219.

¹⁰⁰ Katolická akce je název pro účast laiků na činnosti církve, zejména pod vedením kněžích a řeholníků. Helena HAVLÍČKOVÁ, *Dědictví: kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948–1989*, Olomouc 2008, s. 25.

¹⁰¹ *Tamtéž*, s. 25–26.

se podobala spíše univerzitnímu semináři než jocistickému kroužku.¹⁰² Od členů Rodiny se očekávala a vyžadovala samostatnost v myšlení i rozhodování.

Hnutí jocismus mělo za cíl duchovní a hmotné povznesení dělnické mládeže a jejího prostředí. Mladí lidé se sdružovali v kroužcích, ve kterých se řešily otázky života z hlediska sociologického, mravního, kulturního a náboženského. Kroužky byly většinou šestičlenné až desetičlenné. Členové jocismu se scházeli minimálně jednou za měsíc. Každá schůzka většinou začínala a končila modlitbou, pak se četlo z evangelia a následoval komentář k evangeliu. V rámci těchto kroužků se připravovaly ankety (**Příloha č. 1**), kterými se členové lidí dotazovali na situaci v náboženství, práci a osobním životě.¹⁰³ Mimo jiné sloužila setkání i k hodnocení aktivit hnutí jocismu, plánovaly se další události, jako například přepisování náboženské literatury na stroji, hledání nových míst, kde by se mohly kroužky příště konat nebo organizace výletů, které hnutí pořádaly.¹⁰⁴

Jocistické hnutí bylo charakteristické dvěma hesly. Prvním z nich bylo, že osobnost se utváří plněním úkolů. Druhé heslo tvořila tři slova, a to vidět, soudit, jednat. Toto heslo lze vysvětlit tak, že vidět má člověk bez iluzí a má brát věci takové, jaké jsou. Soudit nebo uvažovat má člověk o tom, jak učinit svoje prostředí i sebe samého lepším a jednat by měl člověk tak, aby nezůstal jen u snů a slov.¹⁰⁵ Obě hesla se dají považovat za jakýsi návod k uplatnění křesťanských zásad do konkrétní životní situace. Z toho se dá také usoudit, že členové jocistických kroužků žili život podle evangelia více než ostatní lidé a tento model se snažili šířit dále.

Antonie byla jednou z hlavních propagátorek jocistického hnutí v podkrkonošské oblasti, zejména na Vrchlabsku a Trutnovsku, a to z důvodu, že zde znala spoustu lidí, o kterých věděla, že jsou také nábožensky založeni a do nového hnutí vstoupí. Její činnost byla ovlivněna zejména pražským ústředním kroužkem Rodina, od kterého dostávala instrukce, jak má vést kroužky a jak má postupovat při hledání nových členů.

¹⁰² Marie Rút KŘÍŽKOVÁ, *Žít jako znamení. Rozhovory s Josefem Zvěřinou*, Praha 1995, s. 40.

¹⁰³ V. VAŠKO, *Profesor...*, s. 5.

¹⁰⁴ Antonie HOFMANOVÁ, *Žijeme jen jednou: životní příběh statečné ženy*, Praha 1998, s. 79–83.

¹⁰⁵ Mons. František RADKOVSKÝ, *Zemřel fr. Rosarius Anttonín Hýža OP* in: *Opusculum*, Měsíčník české dominikánské rodiny, 3, 2010, s. 3.

8. Proces s Antonií Hofmanovou a spol.

8.1 Církevně-politická situace na Trutnovsku

Vzhledem k regionálnímu zaměření náboženské činnosti Antonie Hofmanové je vhodné přiblížit církevně-politickou situaci na Trutnovsku, a to v období 1945–1953. Jedná se zejména o města Vrchlabí a Hostinné, kde byly pod vedením Antonie Hofmanové založeny jocistické kroužky, které také aktivně vedla až do svého zatčení.

Okres Trutnov náležel k příhraničním okresům a sudetské oblasti, která byla osídlena po odsunu německého obyvatelstva z vnitrozemí. Okres byl tvořen dvěma oblastmi, které se lišily velikostí i kulturou. K rozdělení došlo po podepsání Mnichovské dohody v září 1938. První z nich bylo Úpicko (součást Protektorátu Čechy a Moravy), kde převažovali čeští obyvatelé, druhou pak Trutnovsko (součást Německé říše), které bylo složeno ze tří okresů, a to Trutnova, Maršova a Žacléře. Zde bylo zastoupení českých obyvatel pouze z 10–15 %.¹⁰⁶

Po druhé světové válce došlo v okrese k nové náboženské situaci, zejména v oblasti farností. Na jednoho faráře totiž připadala správa několika farností. S rokem 1948 po státním převratu v zemi se komunistická strana snažila církve rozložit hlavně vnitřně. Složitá církevní situace, která nastala po druhé světové válce na Trutnovsku, zejména z důvodu působnosti dalších církví, jmenovitě československé církve a československé evangelické církve,¹⁰⁷ umožnila komunistům navrhnout spolupráci na chystané Katolické akci. To však všichni duchovní odmítli, zejména z důvodu své důstojnosti. I v těchto oblastech začala perzekuce církve a církevních hodnostářů, jako tomu bylo v celém Československu, ovládaném komunistickým režimem.

V průběhu první poloviny 50. let bylo do trutnovského okresu přiděleno několik set sester v rámci Akce Ř, aby doplnily nedostatek pracovních sil ve zdejších textilních závodech. Tímto způsobem se měly sestry zapojit do civilního života, což se nakonec neuskutečnilo.¹⁰⁸ Sestry se i nadále staraly o kostely, drobné církevní památky, chodily dále do práce, ale na církevní svátky odmítaly pracovat. Jejich důležitou rolí bylo hlavně přivést na bohoslužby další mladé lidi a zahrnout je do náboženských hnutí,

¹⁰⁶ *Statistický lexikon obcí v republice československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař., Praha 1934, s. 24.*

¹⁰⁷ *Tamtéž, s. 24.*

¹⁰⁸ K. KAPLAN, *Stát a církev...*, s. 118–122.

kteře byly většinou ilegální. Vzhledem k těmto činnostem byly řeholnice od roku 1953 překládány z textilního průmyslu na práci v jiných okresech nebo byly zařazeny do domovů důchodců či ústavů sociální péče, kde působily jako ošetřovatelky.¹⁰⁹

Po nezdařené Katolické akci byly v rámci církevních zákonů zřizeny při KNV a ONV církevní tajemníci. V roce 1954 došlo v souvislosti s přijetím zákona o krajských a okresních národních výborech k restrukturalizaci, které se dotkly práce církevních tajemníků. Funkce krajských tajemníků vzrostla, zatímco význam okresních tajemníků poklesl a jejich činnost byla sloučena s další agendou. Pouze v okrese Hradec Králové, Náchod a Trutnov byla církevní činnost zachována v původní úrovni. Náchodsko se řadilo k největším religiozním okresům v kraji, zatímco v trutnovském okrese byla religiozita velmi nízká.¹¹⁰

8.2 Život před zatčením

Antonie Hofmanová (**Příloha č. 2**) se narodila 13. června 1923 v podkrkonošské vesnici Horní Branná do rodiny tkalce jako nejstarší ze tří sourozenců. Navštěvovala pět let obecnou školu v Horní Branné a čtyři roky měšťanskou školu ve Vrchlabí. V roce 1938, kdy došlo k zabránění území Sudet nacistickými vojsky, Antonie již nemohla do školy ve Vrchlabí docházet. Musela si proto najít zaměstnání, aby mohla pomoci svým rodičům s domácností. Naučila se šít a z textilní továrny z Jilemnice si domů vozila na káře kapesníky, které obrubovala. Peníze, které za tuto práci dostala, ji rodiče schovávali.¹¹¹

V roce 1941 přijel na návštěvu strýc František z Prahy, který vyprávěl o událostech v hlavním městě a možnosti navštěvovat dvouletou obchodní školu. Antonie byla tímto návrhem nadšená a nabídku strýce přijala. V Praze bydlela v malém pokojíku v rodině Mráčků. Antonie na první dny v Praze vzpomíná takto: „*Nebylo lehké poznat za pár dnů způsob života ve velkém městě. Začala jsem objevovat krásy Prahy,*

¹⁰⁹ Petr, TESAŘ, *Ženské řehole v období totality*, in: *Ženské řehole za komunismu 1948–1989*, Olomouc 2005, s. 28–29.

¹¹⁰ *Statistický lexikon obcí...*, s. 368–370.

¹¹¹ A. HOFMANOVÁ, *Žijeme...*, s. 34–35.

*keré jsem měla na dosah. Chrám svatého Víta mi vyrazil dech. Krok za krokem jsem četla z vytesané krásy minulost“.*¹¹²

V Praze se Antonie dostala k akademické mládeži, se kterou jezdila na výlety. Zde poznala mnoho lidí, kteří stejně jako ona vyrůstali v katolické rodině a byli vedeni od dětství k víře. Kromě akademické mládeže Antonie v Praze navštěvovala kláštery všech řádů, které zde působily. Byl to hlavně řád františkánů, benediktinů, jezuitů, salesiánů a karmelitek. Nejvíce se Antonii zalíbil právě řád františkánů, zejména svou čistotou a chudobou. Proto se také stala členkou sekulárního františkánského řádu.¹¹³

Obchodní školu v Praze Antonie dostudovala v roce 1943, kde složila i zkoušku z těsnopisu. Po dokončení obchodní školy se Antonie rozhodla udělat si dálkově vyšší zdravotní školu, kterou dostudovala po třech letech v roce 1946. Pobyt v Praze a setkání se členy katolické mládeže ji inspiroval k tomu, že by se mohla stát učitelkou a mohla by učit děti náboženství. Na zkoušku z náboženství se připravovala dva roky v letních kurzech. Zkoušku Antonie složila v listopadu 1944, následně nastoupila jako učitelka náboženství ve Starém Bydžově, kde učila do května 1945.

Po květnových událostech, které ve Starém Bydžově prožila, dostala Antonie dopis z královéhradeckého biskupství, že od září bude vyučovat v Horní Branné a okolních vesnicích náboženství.¹¹⁴ Právě v době, kdy se vrátila zpět domů k rodičům, se Antonie seznámila se Silvestrem Krčméry, který nastoupil do vrchlabské nemocnice jako lékař. Silvestr Krčméry byl slovenský lékař, který byl ovlivněn učením profesora Tomislava Kolakoviče.

Byl to právě Silvestr Krčméry, který v Podkrkonoší založil společně s Antonií jocistický spolek pro mladé lidi, a to v Jilemnici, Valteřicích a Horní Branné. Antonie se s jocismem seznámila již v Praze v roce 1942. Pro jocistické kroužky začala hledat nové lidi, aby se jocismus mohl dále šířit mezi mladými křesťany. Po odchodu Krčméryho pak sama založila nový jocistický kroužek ve Vrchlabí a později i v Hostinném, kde se nově vzniklé společenství začalo scházet ve františkánském klášteře. Právě zde se Antonie seznámila s děkanem Antonínem Říkovským (**Příloha č. 3**).¹¹⁵ V období 1947–

¹¹² *Tamtéž*, s. 38.

¹¹³ Sekulární františkánský řád byl založen jako 3. řád v roce 1221 Františkem z Assisi. V. VAŠKO, *Neumlčená...*, s. 216.

¹¹⁴ A. HOFMANOVÁ, *Žijeme...*, s. 83.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 82–83

1949 Antonie kromě získávání nových členů do jocistického kroužku přepisovala dokumenty a knihy na psacím stroji, který měla k dispozici od děkana Říkovského.

V roce 1948 byla Antonie přeložena z Horní Branné do Hostinného. Nastoupila jako pomocná učitelka k děkanovi Antonínu Říkovskému, se kterým se znala již z jocistických setkání. V Hostinném nejprve bydlela v bývalém klášteře voršilek, později se přestěhovala do bytu na náměstí, kde bydlela s dalšími učitelkami náboženství. Jednou z nich byla i Ludmila Fajstavrová (**Příloha č. 4**).

V březnu roku 1950 se v Praze konala tajná schůzka JOC v Praze, kde vedoucí kroužků přišli s novým přístupem, že hnutí JOC budou podporovat bez ohledu na nebezpečí zatčení. Po tomto sjezdu byl zatčen páter Bárta¹¹⁶ a na základě této skutečnosti svolala Antonie koncem roku tajný jocistický sjezd do Štěpanické Lhoty, kde se rozhodlo o tom, že všechny kroužky budou pracovat podle instrukcí ústředního jocistického kroužku v Praze. Tohoto sjezdu se zúčastnil také Josef Šoustal (**Příloha č. 5**).

Další tajná schůze se pak konala o Velikonocích v roce 1951, které se kromě Antonie zúčastnil i MUDr. Silvo Krčméry a Karel Komárek.¹¹⁷ Na schůzi bylo ustanoveno, že instrukce k rozšiřování materiálů budou psány pomocí tajnopisu. Tato schůze však byla tajně sledována StB, takže již bylo jen otázkou času, kdy si pro některého z členů hnutí přijdou.

V říjnu téhož roku přišli příslušníci z StB pro Antonii do hodiny náboženství. Následně po zatčení byla Antonie odvezena na MNV na výslech, který trval celou noc. U výslechu se příslušníci SNB Antonie ptali na to, jak dlouho vyučuje náboženství a s kým se stýkala. Nejvíce StB zajímala její činnost v jocistických kroužcích a tajných sjezdů v roce 1950, kvůli kterým byla zatčena. K tomu Antonie uvedla následující: *„Tato naše schůzka byla ve Štěpanické Lhotě u Fajstavrů. Bylo to duchovní cvičení, na kterém jsme probírali existenci boha, osobnost Ježíše Krista, Zákonitost ve vesmíru.*

¹¹⁶ Josef Baptista Jan Bárta byl římskokatolický kněz a teolog, který organizoval činnost hnutí Joc, spolupracoval s Antonii Hofmanovou. V roce 1951 byl uvězněn a později souzen v procesu Josef Bárta a spol.

¹¹⁷ Karel Komárek byl vedoucím pracovníkem JOC a hlavní pracovník Svazu křesťanské mládeže v Horní Kalné.

*Toto byly přednášky, při kterých nebyla diskuse nýbrž mlčení aby se věc mohla řádně rozjímat. Tento kroužek trval dva dny.*¹¹⁸

Antonie nakonec byla po výsledku propuštěna, ale bylo jí jasné, že tento stav nebude trvat dlouho. V roce 1952 se konala další tajná schůze JOC, a to v červenci. Antonie svolala vedoucí pracovníky kroužků, kterým vysvětlila na základě zpráv z ústředního jocistického kroužku v Praze, jak by měli vedoucí dále pracovat. Hlavním z cílů bylo proniknout do závodů a podniků a zapojit do hnutí JOC nové lidi. Také tento tajný sjezd byl sledován tajnou policií a bezpečnostními pětkami, které se proti Antonii chystali již delší dobu zakročit.

8.3 Zatčení a vazba

K druhému zatčení nakonec došlo 17. prosince 1952 v Horní Branné u rodičů Antonie. Příslušníci z StB si odvedli kromě Antonie i její sestru Annu, která byla taktéž členskou jocistického kroužku. Den předtím byly obě sestry vyslýchány na StB ve Vrchlabí. Příslušníci StB provedli domovní prohlídku (**Příloha č. 6**) a našli menší množství různých písemností, které se týkaly náboženství. Po domovní prohlídce byly obě sestry odvedeny do auta a převezeny do Hradce Králové na výsledch. V protokolu o domovní prohlídce se píše následující: *„Po skončení domovní prohlídky byly obě sestry vyzvány, aby orgány doprovodily k výsledku do Hradce Králové. Obě celkem bez námitek uposlechly. Pouze jejich matka dělala scény a vykřikovala, že do rána nevydrží, jestli jí její děti odvezeme“.*¹¹⁹

Sestry byly odvezeny ještě do bytu v Hostinném, kde StB provedla domovní prohlídku a zabavila další písemnosti a tiskoviny, zejména náboženské. Po skončení prohlídky byly převezeny ve večerních hodinách do Hradce Králové k výsledku. Obě sestry měly výsledch zvlášť, každá v jiné místnosti. Antonie vzpomíná na výsledch a na jednu konkrétní událost takto: *„Vyšetřující bere peněženku do ruky a důkladně ji prohrabává. Rozbaluje papírek, kde našel různé adresy a opět je vkládá do peněženky. V přední straně zahlédl drobné mince. Šel ke dveřím a při otvírání se otočil a křičí:*

¹¹⁸ ABS Praha, f. KS HK, inv. č. V-190, č. j. B/4-V-1019/961, kart. Podsvazek Antonie Hofmanová, výsledch Hostinné ze dne 11. 10. 1951, s. 3.

¹¹⁹ ABS Praha, f. KS HK, inv. č. V-190, č. j. B/4-V-1019/961, kart. Podsvazek Antonie Hofmanová, domovní prohlídka ze dne 17. 12. 1952.

„Přepočítejte si drobné.“ *Jana trhá papírek na malé kousky, dává do úst a promíchává slinami. Pak zmáčkne do malé kuličky, kterou drží v ruce*“.¹²⁰

Po výslechu byly obě sestry odvedeny do cel, každá zvlášť. Všechny osobní věci a oblečení jim byly zabaveny a dostaly vězeňské oblečení. Při cestě z vyšetřující místnosti do cely musela mít Antonie na očích ručník, jako každý nově příchozí vězeň. Cely byly všechny stejné, lišily se pouze velikostí. V rohu na zemi slavník, na kterém byla složena šedá deka, naproti veliká, zazděná mísa, s odpadovou rourou a v ní dvě šlapky, z nábytku tu byla stolička a malé ústřední topení, ve kterém se příliš netopilo. Dveře měly kukátko, kterým se dívali dozorcí z chodeb, co vězni dělají. Pod kukátkem byl zavřený čtverec, kudy bylo vězňům podáváno jídlo. Podlaha byla z hnědého xylolitu, zamřížované okno u stropu se dalo otevřít klikou.¹²¹ Oblečení vězňů bylo naprosto totožné – pánské, celtové kalhoty a bunda barvy khaki, pánská bílá košile, pánské spodky a černé, nízké bačkory na knoflík.¹²²

Ve svých pamětech Antonie vzpomíná na druhý den ráno, kdy jí dozorce podal hřeben, kartáček na zuby, pastu a mýdlo, aby mohla vykonat ranní hygienu. Hned poté ji tyto věci odnesl a následovala snídaně. Po snídani si pro ni přišel dozorce, který jí zavázal oči a vedl ji k vyšetřujícímu referentovi, který jí vyslychal.¹²³ U výslechu byla sama, její sestra byla vyslychána hned po ní, u výslechu se potkaly až dva dny po zatčení. Antonie měla nastoupit v den zatčení na léčení do sanatoria, protože měla TBC. Vyšetřující se obou sester ptal, kterou z nich mají pustit. Nakonec propustili Annu na Štědrý den, protože byla pouze členkou jocismu a nebyla pro další vyšetřování podstatná jako Antonie.¹²⁴

Po Vánocích byla Antonie přestěhována na jinou celu, ve které byla s další spoluvězeňkyní. Na této cele měla povoleny vězeňské balíčky, ve kterých ji rodiče z domu posílali léky, které brala na TBC již doma a měla je povolené od vězeňského lékaře. V balíku bylo kromě jídla i cukr a máslo, které bylo na přiděl pro nemocné tuberkulózou.

¹²⁰ Antonie HOFMANOVÁ, *Budme prostí jako holubice. Vyprávění katolické aktivistky o svém věznění v padesátých letech*, Praha 1991, s. 5–6.

¹²¹ *Tamtéž*, s. 6–7.

¹²² *Tamtéž*, s. 7.

¹²³ A. HOFMANOVÁ, *Žijeme...*, s. 91.

¹²⁴ *Tamtéž*, s. 14–16.

V únoru 1953 chodila Antonie k výslechům téměř každý den. Kromě výpovědí o jocismu a dalších jménech členů měla Antonie i jakési přednášky a školení o Vatikánu a církvi, jejich škodlivosti a o fanatizaci mladých lidí. Při jednom z výslechů se referent zeptal na kněze Tomislava Kolakoviče. Antonie uvedla, že se s ním osobně nepotkala, ale jeho zajímavé spisy četla.

Vyšetřujícího referenta její odpověď rozohnila, takže se Antonie musela postavit a mít předpažené ruce, poté byla připoutána k židli, když referent odešel do vedlejší místnosti.¹²⁵ Po odvedení do cely pro ni opět přišel referent, protože bylo potřeba výslech zopakovat. Tento postup vyšetřující referent opakoval i několikrát za sebou.

V březnu šla Antonie k výslechu a všimla si černé pásky na paži dozorce, který pro ni přišel. Černou pásku na uniformě měl i vyšetřující referent. Na výslech Antonie vzpomíná takto: „*Do kanceláře vešel jiný referent a v ruce nesl Rudé právo. Jana zahlédla, že je v černém rámečku a z písmen si všimla velké Go-. Je jí jasné, že zemřel prezident Gottwald. Kdo bude prezident, bude amnestie, půjdeme domů? Referent Janě řekl, ať usedne ke stolu a píše dopis domů. Noviny dal na okraj stolu obráceně k Janě a pozoruje ji při psaní, zdali si jich všimne. Referent jde k oknu, otvírá je a dívá se do skel a pozoruje, zda Jana nahlíží do novin. Když se nepodívá, vrací ji na celu“.¹²⁶ Tuto událost s radostí Antonie sdělila své spoluvězeňkyni, která ji zase prozradila, že ji z vedlejší cely vězeň odťukal, že zemřel i Stalin.¹²⁷*

V dubnu musela Antonie kvůli zhoršujícímu se TBC a kašli do nemocnice, kam chodila na kontroly a rentgen plic. Při návštěvě nemocnice se potkala s řeholní sestrou v civilním oblečení, kterou znala od vidění. Moc dobře věděla, že sestru nesmí pozdravit, protože by z toho měla potíže. Po odchodu z nemocnice Antonie poděkovala referentovi za to, že nemuseli jet autem, jak bylo obvyklé, ale že ji vzal pěšky městem. Ten však chtěl získat další informace o její ilegální činnosti: „*Jsem zvědav, kdy budete mít ke mně tolik důvěry a řeknete mně po pravdě o celé činnosti v katolickém hnutí“*.¹²⁸

Při dalším výslechu se Antonie vyšetřující referent vyptával na články, které napsala: „*Co znamená vaše literatura: Žena a dnešní doba, Kristus mezi snoubenci*

¹²⁵ *Tamtéž*, s. 35.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 43.

¹²⁷ Sdělování informací ve vězení probíhalo Morseovou abecedou na vedlejší cely. Šlo o jednu z forem komunikace, kterou vězni velmi často používali.

¹²⁸ A. HOFMANOVÁ, *Bud'me prostí...*, s. 35.

a mezi manžely a O obnově mužské zbožnosti u nás? To všechno narušuje vývoj socialismu. Právě tímto jste proti socialismu bojovali“.¹²⁹ Proti tomu se Antonie bránila, že to tak nebylo myšleno. Tento podnět se samozřejmě stal důvodným podezřením z ilegálního náboženského tisku a protistátní činnosti.

Začátkem července byla Antonie převedena na jinou celu, na které byla spoluvězeňkyně Hana, která však byla nastrčenou agentkou-vězeňkyní a měla za úkol od Antonie vyzvědět vše, co jí bylo zadáno. Veškeré informace pak sepisovala do zvláštních zpráv, které se následně vyhodnocovaly, a na jejich základě byly řízeny další výslechy. V jedné ze zpráv (**Příloha č. 7**) uvádí Hana následující: „*Vyšetřovaná Hofmanová mě několikrát během našich rozhovorů sdělila, že sice už má výslechy skončené, ale že je zde ještě mnoho věcí, které během vyšetřování nedoznala a na které se nepřišlo. Dále mě Hofmanová řekla, že spoluobviněná Fajstavrová půjde pravděpodobně od soudního přelíčení domů, ale že by k tomu pravděpodobně nedošlo, kdyby popravdě doznala celou svoji trestnou činnost*“.¹³⁰

Výslechy pokračovaly až do 15. července 1953, kdy bylo ukončeno vyšetřování a bylo podáno trestní oznámení krajské prokuratury v Hradci Králové. Antonie byla až do rozhodnutí krajského prokurátora ponechána ve vazbě v Hradci Králové.¹³¹ Krajský prokurátor na základě všech výslechů podal návrh žaloby na Antonii Hofmanovou, Ludmilu Fajstavrovou, Antonína Říkovského a Josefa Šoustala ve věci pro trestný čin sdružování proti republice.¹³²

Na období před soudem v říjnu Antonie vzpomíná: „*Přišel říjen, měsíc Panny Marie. Jana nechodí na procházku dvorem sama. Před ní jde asi 10 kroků pan děkan Říkovský z Hostinného. Podivila se, jak zhubl a stále kašle. Viděla i Pepíka, známého elektrikáře, který také navštěvoval kroužky mládeže. Překvapila ji i Lidmila, která také s nimi půjde k soudu. Pan děkan se občas potočil a bylo vidět úsměv na tváři*“.¹³³ Den před soudem dostala Antonie i ostatní obžalovaní advokáta, kteří s nimi probírali obhajobu, ptali se jich, proč působili protistátní činnost a také to, co mají u soudu říkat.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 35.

¹³⁰ ABS Praha, f. KS HK, inv. č. V-190, č. j. B/4-V-961/1019, kart. Skupinový spis Antonie Hofmanová a spol., zpráva č. 5 ze dne 21. 8. 1953, s. 11.

¹³¹ SOA Zámorsk, f. KP HK, inv. č. KP 44/53, č. j. A-776/60-53, kart. 80, zpráva o skončení vyšetřování ze dne 15. 7. 1953.

¹³² SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53, č. j. I/1 - T 1071/53-2, kart. 85, žaloba krajského prokurátora ze dne 16. 9. 1953.

¹³³ A. HOFMANOVÁ, *Bud'me prostí...*, s. 44.

8.4 Soud v procesu Antonie Hofmanová a spol.

Soud se všemi obviněnými se konal 29. října 1953 od devíti hodin dopoledne v budově krajského soudu v Hradci Králové. Na základě vytvořené žaloby prokurátorem bylo projednáváno obvinění všech osob, které v procesu Hofmanová a spol. figurovaly. Kromě Antonie Hofmanové se jednalo o učitelku v mateřské škole Ludmilu Fajstavrovou, elektrikáře Josefa Šoustala a kněze Antonína Říkovského.

Předsedou senátu byl JUDr. Bohumil Smola, dva přisedící soudci z lidu Božena Labíková a Jaroslav Nosek, žalobu zastupoval JUDr. Jaroslav Kremla. Celé hlavní líčení bylo vykonáno s vyloučením veřejnosti z důvodu ohrožení státního tajemství po celé hlavní líčení až do vyhlášení rozsudku, při kterém bylo přítomno asi 5 příbuzných obviněných.¹³⁴ Všichni vězni byli osobně přítomni a měli své obhájce.

Předseda senátu nejprve seznámil přítomné obžalované s tím, co bylo důvodem jejich zatčení, tedy s hnutím jocismu. Zejména upozornil na jeho škodlivost takto: *„Hnutí to mělo proniknouti zejména mezi příslušníky dělnické třídy, získati dělnickou mládež, oslabiti ji zevnitř, rozleptati její ideologickou pověst a jednotu a odvrátit od budování socialismu. Průkopníky tohoto hnutí byli reakční kněží, zejména řeholníci, jesuité, františkáni a podobně“*.¹³⁵

Následovala část o proniknutí hnutí jocismu do Československa, zejména díky Vatikánskému agentovi a špionovi Tomislavu Kolakovičovi, který následně začal spolupracovat s MUDr. Silvestrem Krčmářem. Poté přešel předseda k senátu k jednotlivým obviněným. První byla na řadě Antonie Hofmanová. Soudce objasnil, jak se dostala k jocistickému hnutí, jak získávala další členy a sama zakládala nové jocistické kroužky. Kromě této činnosti měla Antonie na starost také styky s vedoucími osobnostmi JOC z Prahy. V době tajné schůzky, která se konala v Praze, složila Antonie slib tajné čistoty, a to bez ohledu na to, zda bude pro protistátní činnost stíhána.¹³⁶

O Antonii v souvislosti s její protistátní činností hovořil soudce takto: *„Hofmanová počala vyhledávati schopné osoby stejného zaměření, které by se mohly státi vedoucími kroužků Joc. Především získala dělníka Karla Komárka, pracujícího již*

¹³⁴ SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53, č. j. I/1 - T 1071/53-2, kart. 85, Antonie Hofmanová a spol. - trestné řízení ze dne 30. 10. 1953.

¹³⁵ SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53, č. j. T 22/53, kart. 85, Rozsudek jménem republiky ze dne 29. 10. 1953, s. 1.

¹³⁶ *Tamtéž*, s. 2.

v této době ve sdružení katolické mládeže, který se později stal jedním z vedoucích tohoto hnutí. Stykem s Dr. Silvestrem Krčméryem prohloubila Hofmanová své znalosti JOC. Dr. Krčméry ji zapůjčil též spisy Vatikánského agenta Tomislava Kolakoviče. Tyto styky a literatura ovlivnily nábožensky založenou Antonii Hofmanovou do té míry, že se stala přímo fanatickou členkou a propagátorkou tohoto hnutí¹³⁷.

Jako další následovala Ludmila F., která se s Antonií seznámila v roce 1949 v Hostinném, kdy také začala chodit do jocistického kroužku. Kromě této činnosti také pomohla zorganizovat dva tajné sjezdy ve Štěpanické Lhotě v domě svých rodičů v roce 1950 a 1951. Od roku 1950 i Ludmila řídila kroužky jocistů, konkrétně v Jilemnici a ve Valteřicích. V srpnu 1951 pomohla opatřit úkryt Karlu Komárkovi, který se skrýval před StB.

Protistátní činnost Ludmily F. byla vylíčena tak, že se aktivně zúčastnila obou tajných sjezdů ve Štěpanické Lhotě, a to o Vánocích 1950 a Velikonocích 1951. Místo pro tyto tajné sjezdy zařídila v domě svých rodičů a mimo jiné zařídila i tajné ubytování účastníků sjezdu. Místo pro tajné schůzky v domě rodičů zařídila na žádost Karla Komárka, který se ve Štěpanické Lhotě skrýval od srpna roku 1951, a to u tety Ludmily F. Odtud také vedl Komárek činnost jocistických kroužků po dobu dvou měsíců. Ludmila F. nosila Komárkovi do úkrytu jídlo a knihy.¹³⁸

Další byl Antonín Ř., se kterým se Antonie seznámila v roce 1949, kdy začala vyučovat náboženství v Hostinném. Právě u kněze Říkovského Antonie bydlela, zde si psala přípravy do školy na půjčeném psacím stroji a také na něm přepisovala jocistické knihy a dokumenty. Antonín Ř. poskytl Karlu Komárkovi úkryt a zároveň mu opravoval písemné úvahy, které Komárek následně používal jako materiály na jocistických kroužcích.

O děkanu Říkovském soudce řekl to, že podporoval vedoucího JOC pátera Bártu, o kterém věděl, že uprchl ze Želiva a skrývá se v ilegalitě. Kněz Říkovský mu i přes to poskytl dvakrát ubytování. Právě od Bártu se dozvěděl o tajných sjezdech ve Štěpanické Lhotě, které na žádost Komárka uspořádala Antonie H. společně s Ludmilou F., která zajistila místo konání. Říkovský o Komárkovi věděl to, že patří mezi hlavní

¹³⁷ *Tamtéž*, s. 3.

¹³⁸ *Tamtéž*, s. 4.

pracovníky v hnutí JOC. Ačkoliv se s ním osobně nikdy nesetkal, opravoval mu Říkovský písemné přednášky a úvahy.¹³⁹

Poslední Josef Š. poznal Antonii na jocistických kroužcích v roce 1948. Stejně jako Ludmila F. i Josef Š. poskytl Karlu Komárkovi úkryt a fungoval jako spojka mezi ním a Antonií, ačkoliv věděl, že se jedná o podryvání republiky a jejího socialistického zřízení.

O Josefově činnosti soud uvedl to, že Josef Š. projevil své protistátní zaměření již ve svých dopisech, které byly adresovány Anně Hofmanové, s níž udržoval známost. Od roku 1948 pracoval Josef Š. ve sdružení katolické mládeže, kde se seznámil s učením JOC. Díky katolické mládeži se stal aktivním členem jocistického hnutí. V roce 1951 začal úzce spolupracovat s Karlem Komárkem, kterému stejně jako Ludmila F. poskytl přechodný úkryt a hmotnou pomoc.¹⁴⁰

Po hlavní části, kdy se hovořilo o protistátní činnosti všech obviněných a jejich konkrétních trestných činů, přišlo na řadu přiblížení trestného činu, konkrétně sdružování proti republice. Soudce upozornil na skutečnost, že se všichni obvinění stali členy protistátní podvratné organizace a aktivně se zapojili do její činnosti, ačkoliv jim bylo dobře známo, že se jedná o hnutí, které bylo zakázáno z důvodu, že bylo protizákonné. Obvinění však i přes to začali jocismus záměrně rozšiřovat z důvodu jejich nepřátelství k lidově demokratickému zřízení. Jak soudce uvedl dále, chtěli hlavně zadržet vítězný postup socialismu a ovlivnit mládež od budovatelského díla na výstavbě nového socialistického řádu.¹⁴¹

Jak uvádí předseda senátu dále, všichni obvinění se k protistátní činnosti přiznali. Pouze Josef Š. společně s Antonií se snažili nejprve zapírat, ale následně se přiznali, jak uvádí předseda senátu: *„Obv. Šoustal se doznal teprve po počátečním zapírání a při hlavním líčení, snažil se zpět vinu popřít, byl však usvědčen svědeckými výpověďmi a písemným materiálem a ostatními obviněnými. Také obv. Hofmanová se pokusila při hlavní líčení zastříti svou zločinnou činnost náboženskými motivy, avšak tento pokus selhal a obviněná nakonec doznala i svou vinu, že záměrně se snažila oslabovati a podkopávati socialistické budování podle směrnic jocistického hnutí. Jinak*

¹³⁹ *Tamtéž*, s. 4–5.

¹⁴⁰ *Tamtéž*, s. 5.

¹⁴¹ *Tamtéž*, s. 5–6.

*však projevila značnou nepřístupnost. Obv. Fajstavrová a Říkovský projevili lítost nad spáchanými trestné činy a slíbili poctivou prací ve prospěch socialistické výstavby svou vinu odčinití“.*¹⁴²

Na základě zjištěných skutečností, vykazující trestní čin sdružování proti republice byli obžalovaní odsouzeni k trestu odnětí svobody podle § 80, odst. 1 trestního zákona v celém rozsahu žaloby. Předseda senátu obhájil svůj rozsudek tak, že při výměře trestu zvažil zejména značný rozsah nebezpečné činnosti obviněných vůči socialistické společnosti. Hlavně u obviněné Hofmanové bylo jednání pro celou společnost velmi nebezpečné, a to z důvodu její houževnatosti, horlivosti a rozsáhlé protistátní činnosti v jacobinském hnutí. U ostatních obviněných bylo jejich jednání také nebezpečné, a to tím, že udržovali kontakt s vedoucími osobami hnutí JOC a obviněný Říkovský navíc tyto vedoucí osoby v jejich činnosti podporoval.¹⁴³

Byla brána v úvahu možnost nápravy obviněných, a to zejména z důvodu jejich chování v době vyšetřování. Nejrychlejší náprava byla možná u Ludmily F. a částečně u Antonína Ř., kteří projevili lítost nad svojí činností a projevili také snahu své provinění napravit. Naproti tomu Josef Š., který nechtěl pravdivě vypovídat, měl podle soudu menší možnost nápravy. Co se týče Antonie H., u ní byla náprava možná nejméně, a to z důvodu její tvrdošijnosti a nepřístupnosti.

Nakonec byli všichni obžalovaní odsouzeni podle § 68, odst. 1 trestního zákona takto: Antonie Hofmanová na šest let, Ludmila Fajstavrová na osmnáct měsíců, Antonín Říkovský na osmnáct měsíců a Josef Šoustal na dva roky. Kromě toho byla všem obviněným odebrána ztráta čestných práv občanských následovně: Antonii H. pět let, Ludmile F. tři roky, Antonínu Ř. čtyři roky a Josefu Š. čtyři roky (**Příloha č. 8**).¹⁴⁴

Antonie H. navíc dostala desetiletý zákaz učit z důvodu možného ohrožení mládeže. Nakonec byli Ludmila F. a Antonín Ř. propuštěni z vazby, protože se na ně vztahovala amnestie prezidenta Zápotockého z května 1953. Antonii H. a Josefu Š. byl trest snížen o třetinu díky amnestii prezidenta z roku 1953. Proti rozsudku se všichni obvinění odvolali, ale vzhledem k připravenému procesu Antonie Hofmanová a spol.

¹⁴² *Tamtéž*, s. 7.

¹⁴³ *Tamtéž*, s. 7

¹⁴⁴ *Tamtéž*, s. 8–9

k němu nedošlo. Všichni obvinění byli umístěni zpět do cel, kde čekali na převoz do další věznice.

8.5 Vězení ve Svatém Janu pod Skalou

Po soudu byla Antonie umístěna do cely v suterénu, kde zůstala do 3. listopadu, než byla převezena do pankrácké věznice v Praze. Po příjezdu na Pankrác byla Antonie v cele s několika ženami, ve většině případů to byly vražedkyně, prostitutky, zlodějky, ženy, které nechtěly pracovat nebo politické vězeňkyně. V Praze Antonie zůstala tři dny, poslední den s ní vyšetřující referent sepisoval údaje a byla poslána na rentgen plic do pankrácké nemocnice. Nakonec byla převezena 6. listopadu do věznice ve Svatém Janu pod Skalou u Berouna z důvodu nemoci TBC.¹⁴⁵

Na příjezd do Svatého Jana Antonie vzpomíná takto: „*Skály a opět skály. Na té jedné spatřila na vrcholu kříž a před ním klášter, který vypadá jako romantický obrázek z Alp. A právě sem vjíždí anton do vrat a řidič se zdraví se stráží. Jana se dívá, jak se za nimi zavírají vrata a ona se stane zakletou princeznou, která se již před vrata nedostane*“.¹⁴⁶

Po příjmu do vězení ve Svatém Janu dostala Antonie vězeňské oblečení, které se skládalo z košile, halenky, hnědého halinového kostýmu a pracovních šněrovacích střevíců. Poté byla umístěna na celu k retribučním vězeňkyním. Cela byla oproti té ve vazební věznici mnohem větší. Antonie svoji celu popsala takto: „*Dvě řady proti sobě čistých postelí s přikrývkou a prostěradlem jí připomínají nemocnici. Kolem klosetu je dokonce bílá plenta a prkenná podlaha skvěle vydrhnutá*“.¹⁴⁷

Antonie zde byla zařazena do první výhodnostní skupiny, do které spadali vězni, kteří se provinili proti socialistickému zřízení, měli špatnou pracovní morálku nebo nejevili známky nápravy vůči lidovědemokratickému zřízení.

¹⁴⁵ Klášter ve Svatém Janu sloužil po únorovém převratu jako TNP do roku 1950, posléze byl zřízen jako trestní ústav pro nemocné vězně a následně jako věznice. Alena KAFKOVÁ, *Z historie kláštera Sv. Jan pod Skalou*, in: Historická penologie, Časopis Institutu vzdělávání – Kabinetu dokumentace a historie VS ČR pro historickou penologii 3, 2003, s. 12.

¹⁴⁶ A. HOFMANOVÁ, *Bud' me prostí...*, s. 60.

¹⁴⁷ *Tamtéž*, s. 61.

V listopadu napsala Antonie dopis domů rodičům, protože ve Svatém Janu pod Skalou mohla mít na základě první výhodnostní skupiny návštěvy, zatímco ve vyšetřovací vazbě v Hradci Králové jí byly návštěvy zakázány. Sestra Anna začala ihned po přečtení dopisu jednat. Napsala na Krajskou prokuraturu do Hradce Králové, kde prosila o kladné vyřízení žádosti v souvislosti s návštěvou její sestry Antonie včetně povolení balíčků z důvodů její nemoci, které ve vyšetřovací vazbě mít mohla.¹⁴⁸

Začátkem prosince se Antonie návštěvy dočkala – přijela sestra s maminkou. Byla to její první návštěva od zatčení. Rozhovor byl kontrolován, návštěva si s obviněnou osobou nesměla ani podat ruku, veškerý fyzický kontakt byl zakázán. I přes to, že návštěva trvala jen 10 minut, to bylo pro Antonii něco krásného, na co ještě dlouho vzpomínala.

Na Štědrý den se všechny vězeňkyně těšily nejvíce, protože dostaly balíky z domova. Ještě předtím, než byly balíky rozdány vězňům, byly pečlivě zkontrolovány. Jídlo se rozřezávalo z důvodu, zda neobsahuje moták,¹⁴⁹ marmelády se musely překlopit, cukr vysypávat a podobně. Kromě balíků také vězeňkyně dostaly nové čisté prádlo, které se bralo z vězeňského skladu.

Vězni ve Svatém Janu pod Skalou byli téměř každý měsíc odvázeni na rentgen do pankrácké nemocnice, neboť zde byly větší prostory a lepší vybavení než ve Svatém Janu. Pro vězně to byly chvíle jakési svobody, kdy mohli obdivovat krásy Prahy skrz oken vězeňského antonu.

V únoru roku 1954 čekal Antonii výslech. Výsledky ve Svatém Janu nebyly stejné jako v Hradci Králové, ženy ani muži tu nebyli při výpovědích trestáni nebo mučeni. Záleželo spíše na povaze trestného činu a také na tom, že odsouzení ve Svatém Janu byli nemocní lidé, převážně s TBC. U výslechu se řešila hlavně pracovní charakteristika odsouzené, postoj k trestu, chování ve výkonu trestu, osobní vlastnosti a zdravotní stav. Jako poslední se řešilo to, jak se odsouzený projevuje sám a jak působní na ostatní v rozvíjení kulturně masové činnosti mezi odsouzenými.

¹⁴⁸ SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53, č. j. 12/1953, kart. 85, žádost o povolení návštěv ze dne 30. 11. 1953.

¹⁴⁹ Motáky byly smotané zprávy nebo dopisy, které ve vězeních podléhaly přísné cenzuře z důvodu, že by v nich mohly být umístěny tajné šifry nebo zprávy, které posílali buď vězni domů nebo rodina vězňům.

Antonie byla v periodickém posudku hodnocena následovně: „*Jmenovaná nepracuje, neboť po celou dobu výkonu trestu je v léčení. Zatím není naděje, že bude v brzké době schopna nějaké práce, její zdravotní stav není nejlepší. Povahy je tiché, málomluvné a dobře se snáší s ostatními odsouzenými. Na základě její nemoci nenavštěvuje žádných kroužků a je upoutána na lůžko. V našem ústavě čte knihy z naší ústavní knihovny a pokrokovou literaturu*“.¹⁵⁰

Jednou za čas přijeli do Svatého Jana zubaři z Pankráce, což byla veliká událost. Antonie na jednu podzimní návštěvu vzpomíná takto: „*Ordinaci mají ve velkém autě a objíždějí s ním jednotlivé útvary. Přivezli s sebou film, který se tu občas promítá. Slouží jako osvěta, školení, a je určen k převýchově vězňů. Tato veliká změna je lékem, působí blahodárně*“.¹⁵¹

Kromě této události se stala ještě jedna, která byla pro vězně ze Svatého Jana mnohem zásadnější – ženy se mohly přihlásit na vybírání bramborů pro JZD. Antonie byla mezi nimi, protože to pro ni znamenalo jakousi útěchu a také to, že se mohla seznámit s dalšími vězeňkyněmi, se kterými se mohla podělit nejen o své starosti, ale i radosti z toho, že ji osud zavedl zrovna do Svatého Jana.

Před Vánoce měli vězni možnost přijmout z domu nějaké peníze. Za 50 Kčs se tak mohly nakoupit určité potraviny, jako jablka, cukr a máslo. Kromě potravin se mohly koupit časopis Květy a noviny Práce. Z těch si pak ženy v celách vytrhávaly obrázky, které měly celou ozdobit.

Po Vánocích přijela do Svatého Jana kontrola z Pankráce kvůli stížnosti vězeňkyň na špatnou stravu a na nedostatek teplého jídla. Ženy nemocné tuberkulózou dostávaly málo jídla, ostatní zase dostávaly málo chleba a pouze slabé krajíce. Tento stav se díky kontrole zlepšil, začaly se vařit dokonce i diety, ale pouze na krátký čas.¹⁵²

V červnu bylo Antonii 31 let. V cele, kde byla s ženami z celé republiky, si připomněla celou dobu vězení, které zatím prožila. Jak byla zatčena se svou sestrou Annou, jak je v Hradci Králové rozdělily, a každá byla na jiné cele. Vzpomněla si také na Zdenu, se kterou byla a která ji mnoho naučila. Myšlenky ji zavedly také k Haně,

¹⁵⁰ NA Praha, f. SSnv, inv. č. SKPt 41/53, č. j. 1015/53-4, kart. A 68/55, periodický posudek ze dne 11. 2. 1954.

¹⁵¹ A. HOFMANOVÁ, *Bud'me prostí...*, s. 80.

¹⁵² *Tamtéž*, s. 84.

kteřá byla do její cely nasazena jako tajná agentka, aby na ní donášela. Vzpomněla si i na období před soudem, na pana děkana Říkovského, na Ludmilu i Josefa, se kterými byla na společné procházce. Připomněla si i soud, následný odvoz do Prahy na Pankrác a na ženy, se kterými byla na jedné cele skoro tři dny. Vzpomínala i na to, jak ji policejní anton přivezl do Svatého Jana pod Skalou, kde měla téměř na dosah ruky kostel sv. Jana Křtitele, kam však jako vězenkyně nesměla.

Ve věznicí ve Svatém Janu zůstala Antonie až do března roku 1955, kdy byla na základě milosti prezidenta Československé republiky propuštěna pod podmínkou, že se do tří let od propuštění nedopustí žádného trestného činu proti státu. Prezident Antonín Zápotocký svojí milostí reagoval na dopis Antoniiných rodičů, kteří poslali žádost o podmíněčné propuštění dcery v říjnu roku 1954.

8.6 Propuštění, život po vězení do roku 1968

Antonie byla společně s ostatními vězni převezena do věznicí v Pardubicích, kde zůstala do druhého dne, poté byla převezena do Prahy na Pankrác, odkud již byla propuštěna na svobodu. V Praze ještě navštívila strýce, který jí zařídil studium na obchodní škole. Poté se vrátila k rodičům do Horní Branné. Protože však byla sledovanou osobou, musela chodit i dále k výslechům StB.

V propouštěcí zprávě měla Antonie uvedeno, že si musí najít práci, jinak by byla trestaná. Nesměla však pracovat mezi lidmi kvůli svým názorům a také ztrátě občanských práv, které jí měly být navraceny až v roce 1958. V Dolní Branné v Miletě dostala možnost vozit si domů kapesníky a šít je, jako to dělala před odjezdem do Prahy. U této práce však zůstala jen do Vánoc, pak byla propuštěna. Antonie začala objíždět další továrny v okolí, ale nikdo nechtěl zaměstnat propuštěnou vězeňkyni. Práci našla Antonie až po novém roce ve Špindlerově Mlýně v hotelu Lucerna, kde pracovala jako „děvče pro všechno“ – umývala nádobí, škrábala brambory, topila v kamnech, uklízela a pomáhala v kuchyni.¹⁵³

Dlouho však u této práce nezůstala, protože mívala často angíny a musela se léčit. Po uzdravení vystřídala Antonie několik zaměstnání, ale vždy šlo o krátkodobé

¹⁵³ A. HOFMANOVÁ, *Žijeme...*, s. 144.

práce. Další práci našla v roce 1956 v jilemnické nemocnici, kde nastoupila jako pomocná síla do kuchyně. Jelikož nesměla pracovat mezi lidmi, tak byla v kuchyni odděleně, kde škrábala brambory a po obědě myla nádobí. Po čase dostala Antonie ještě jednu práci, takže pracovala jako dvě pomocnice za jeden plat.

V nemocnici bývala někdy dlouho do večera, i o sobotách a nedělích, takže mnohdy nestihla vlak ani autobus. Antonie se proto rozhodla, že by si v Jilemnici mohla pronajmout malý pokoj. Nakonec se dostala do malého půdního pokoje ve starém domě, který byl vzdálen asi půl hodiny od nemocnice.¹⁵⁴

Antonie také musela chodit na kontroly do nemocnice kvůli tuberkulóze. Jednou se v nemocnici potkala se svojí známou ze Studence, se kterou si povídala o tom, jak hledala práci a že je uklízečkou v jilemnické nemocnici. Antonie se od ní dozvěděla, že v dětské léčebně v Janských Lázních hledají zdravotní sestry, a že by se mohla tam jet podívat. Antonii to nedalo a do léčebny se jela podívat. Protože stav sester byl v Janských Lázních opravdu nedostatečný, tak byla Antonie přijata na základě toho, že vystudovala vyšší zdravotní školu a nevalilo zde, že byla vězněna.

Do léčebny nastoupila v prosinci roku 1958 i přes počáteční strach z toho, jak vše zvládne. Nikdy se o takto postižené děti nestarala. Nakonec se ale s novou rolí pečovatelky srovnala velmi dobře a zažila zde mnoho dobrých i zlých dnů. Děti z léčebny si ji oblíbily pro její srdečnost a veselou povahu. Bohužel mnoho dětí zde zemřelo. Většinou šlo o těžce nemocné a postižené děti, za které se Antonie vždy modlila. Ze začátku pracovala s malými dětmi, zejména postiženými, později byla přeložena k velkým dětem.

Antonie nejprve bydlela v Janských Lázních přímo v léčebně, teprve později si v domě vedle dětské léčebny pronajala půdní byt. Stejně jako doma i zde musela chodit k výslechům na StB, protože byla od propuštění sledována z důvodu jejího zákazu učení náboženství. Největším snem však bylo děti učit. Tento sen se Antonii znovu splnil až po roce 1963, kdy uplynul desetiletý zákaz trestu. Nejprve začala Antonie vyučovat na faře ve Špindlerově Mlýně, poté i v okolních vesnicích. Do Janských Lázní dále dojížděla na směny a zároveň si dělala přípravu pro děti do školy.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s. 149.

S rokem 1968 dostala Antonie zákaz pracovat v léčebně s velkými dětmi, proto byla přeřazena do archivu, kde sestavovala statistiku a vyhledávala chorobopisy pro příjmy nových pacientů. O víkendech pak mohla sloužit u malých dětí, které byly postiženy hlavně rozštěpem páteře.¹⁵⁵ S tímto rokem také přišla možnost rehabilitačního řízení, o které požádala společně s dalšími obviněnými v procesu Hofmanová a spol.

8.7 Rehabilitace

Rehabilitační řízení bylo zahájeno až v roce 1969, a to na základě zákona č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci. Rehabilitační proces proběhl 27. listopadu 1969 v půl deváté ráno v budově Krajské soudu v Hradci Králové. Jednalo se o přezkumné řízení a návrh kromě Ludmily Fajstavrové podali zbylí odsouzení v procesu Hofmanová a spol. Předsedou senátu byl JUDr. Jaroslav Rybáček, dva přísedící soudci byli JUDr. Josef Racek a JUDr. Jaroslav Veselý. U soudu byli přítomni Antonie Hofmanová, Antonín Říkovský a Josef Dufek, dříve Šoustal.

Jako první přišlo na řadu představení všech obviněných a přečtení rozsudku ze dne 29. října 1953. Následně bylo přistoupeno k jednotlivým výslechům obviněným. První přišla na řadu Antonie Hofmanová, která ve své výpovědi k rozsudku z roku 1953 a přezkumnému řízení uvedla následující: *„Návrh podávám proto, poněvadž mám za to, že jsem se nedopustila žádné protistátní činnosti. Je pravda, že já jsem organizovala kroužky, zpravidla jsme se scházeli vždy tak 4 - 5 lidí na těchto zasedáních. Ale nevím o tom, že bychom dostali od někoho nějaký oficiální zákaz jocismu, dnes se ani nepamatuji, zda mě někdo informoval o tom, že je zakázán. Je ovšem pravda, že jsme si byli vědomi toho, že asi naše hnutí povoleno není, již proto, že šlo o složku náboženskou a církevní a že tehdy církev katolická byla dost potlačována. Navíc se nedovedu upamatovat, jakým způsobem mě byla publikována žaloba, rozhodně však nemohu souhlasit s tím, že bych při publikaci se doznávala k tomu, že moje činnost směřovala k odstranění socialistického řádu a že jsem věděla, že hnutí je řízeno Vatikánem“.*¹⁵⁶

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 164.

¹⁵⁶ SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53, č. j. 14 Rr 316/68, kart. 85, přezkumné řízení v procesu A. Hofmanová a spol. ze dne 27. 11. 1969, s. 1–2.

Jako druhý byl vyslýchán Antonín Říkovský, který ve své obhajobě uvedl, že trvá na návrhu přezkoumání, neboť se domníval, že se žádného trestného činu nedopustil. Dále argumentoval tím, že se v hnutí JOC nijak neangažoval, a že Hofmanové pouze poskytl místnost pro mládež a psací stroj, na kterém psala materiály. Tuto výpomoc považoval jako kněz za svoji povinnost a na činnosti v jocismu neviděl nic závadného. Zároveň dodal, že během vyšetřovací vazby mu bylo sděleno, že půjde před soud z důvodu protistátní činnosti, která u něj byla zjištěna.¹⁵⁷

Třetí byl vyslechnut Josef Dufek, který ve své obhajobě řekl, že žádá o přezkoumání rozsudku z důvodu, že se necítí být vinen, protože podle svého tvrzení nespáchal žádnou trestnou činnost. Dle svých slov byl pouze členem sdružení katolické mládeže a celá jeho činnost spočívala v tom, že se účastnil výletů a někdy také jocistických kroužků. Při těchto schůzkách se probíraly jen otázky náboženské výchovy, náboženského života a učení Krista. Dále uvedl, že nevěděl o tom, že byl jocismus zakázaným hnutím.¹⁵⁸

U soudu byla jako svědek Věra Mašková, která v roce 1953 působila jako zapisovatelka u Krajského soudu v Hradci Králové. Dle svých slov si na případ nepamatovala a ani jednoho z účastníků řízení nepoznala. Z tohoto důvodu nemohla podat požadované svědectví.¹⁵⁹

Ani trojice zúčastněných si nepamatovala, že by Věra Mašková byla zapisovatelkou jejich případu či byla přítomna při sepisování protokolu. K tomu Hofmanová uvedla toto: „*Vůbec si nepamatuji, že bych před hlavním líčením byla vyzvána předsedou senátu, že bych něco podepisovala. Já jsem před vyšetřovatelem, zejména v poslední době vyšetřovací vazby, když mě něco dal k podpisu, podepisovala všechno, co mi vyšetřovatel předložil, když jsem viděla, že to stejně k ničemu nevede*“.¹⁶⁰

Z výše uvedených výpovědí tedy vyplývá, že svědkyně Věra Mašková v tomto konkrétním procesu s Antonií Hofmanovou a spol. nebyla přítomna ani při jednom z výslechů, takže se lze domnívat, že se jednalo o případ, který měl určitou důležitost a byla mu dána i jakási cenzura.

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s. 2.

¹⁵⁸ *Tamtéž*, s. 2.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 3.

¹⁶⁰ *Tamtéž*, s. 4.

Na základě výpovědi obžalovaných a svědků soud rozhodl, aby byl rozsudek krajského soudu z roku 1953 zrušen z důvodu, že je rozsudek krajského soudu vadný, a to z hlediska toho, že vychází z nesprávného zjištění v trestné činnosti obviněných osob. Zejména trestná činnost u Fajstavrové, Dufka a Říkovského byla posouzena přísněji, zatímco trestná činnost Hofmanové byla posouzena přísněji, než vyplývalo ze zákona. Soud především poukázal na to, že krajský soud sice zjistil, že hnutí JOC bylo protistátní organizací, která se zaměřovala na podvratnou činnost, ale neměl žádnou oporu v provedených důkazech. Krajský soud ani nezjišťoval, v čem spočívala činnost obviněných v kroužcích katolické mládeže, vyšel jen z fikce, že hnutí JOC je podvratné, zaměřené nepřátelsky proti státnímu zřízení, už proto, že jde o hnutí církve římskokatolické.¹⁶¹

Na základě těchto skutečností byli Říkovský, Dufek a Fajstavrová zproštěni viny, zatímco Antonii bylo trestní stíhání pozastaveno, a to z důvodu, že v trestné činnosti byla shledána skutková podstata přestupku podle správního zákona č. 88/1950 Sb. (**Příloha č. 9**).¹⁶² Toto rozhodnutí soud odůvodnil tak, že i přes zákaz pokračovala v činnosti propagátorky hnutí, nadále organizovala schůzky kroužků v kraji, na nichž přednášela o významu hnutí. Mimo jiné také udržovala styky s vedoucími kroužků v jiných krajích. Ačkoli nebyla činnost v hnutí JOC zaměřena proti republice, Hofmanová i přes zákaz pokračovala ve své činnosti, takže měla podíl na tom, že hnutí v kraji nezaniklo. Dopustila se tak správního přestupku, protože porušila zákaz, který se týkal právních poměrů náboženské společnosti.¹⁶³

Proti rozsudku podal stížnost prokurátor, a to z důvodu porušení zákona. Tato stížnost se začala projednávat u Nejvyššího soudu v Praze v roce 1970. Soud přezkoumal na základě podané stížnosti správnost všech výroků napadaného rozsudku, stejně tak správnost postupu řízení, které mu předcházelo. Po zjištění všech okolností soud zjistil, že zákon byl porušen, a to z důvodu, že krajský soud v Hradci Králové neprovedl v přezkumném řízení dokazování v potřebném rozsahu a nezabýval se všemi skutečnostmi, které by přispěly ke spravedlivému rozhodnutí ve věci procesu Antonie

¹⁶¹ SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53, č. j. 14 Tr 316/68, kart. 85, Rozsudek jménem republiky ze dne 27. 11. 1969, s. 3–4.

¹⁶² SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53, č. j. 14 Rr 316/68, kart. 85, přezkumné řízení v procesu A. Hofmanová a spol. ze dne 27. 11. 1969, s. 6.

¹⁶³ SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53, č. j. 14 Tr 316/68, kart. 85, Rozsudek jménem republiky ze dne 27. 11. 1969, s. 7.

Hofmanová a spol.¹⁶⁴ Jako další důvod uvedl to, že byly sice provedeny nové výpovědi v přezkumném řízení, ale nebyly srovnány s výpověďmi obžalovaných z let 1952–1953.

Z výše zmíněných důvodů soud dozal, že trestná činnost všech obviněných byla bezpečně prokázána, ale krajský soud přesto dospěl k závěru, že nejde ze strany odsouzených o trestný čin sdružování proti republice. K této souvislosti Nejvyšší soud uvedl následující: *„Za podvracení republiky lze považovat zejména lokální nebo jinak méně závažnou propagaci nebo jinou činnosti, namířenou proti chráněným zájmům, které jsou uvedeny v této skutkové podstatě a namířené tedy i proti kulturní politice, která směřuje na rozvoj vzdělání, výchovy a vyučování v duchu vědeckého světového názoru marxismu-leninismu.“*¹⁶⁵

Antonie společně s ostatními obviněnými podala také žalobu, a to k Nejvyššímu soudu kvůli tomu, že jako navrhovatelé přezkumného řízení nebyli zproštěni obžaloby v celém rozsahu. Nejvyšší soud začal řešit tuto stížnost v prosinci 1970, kdy na základě spisu krajského soudu v Hradci Králové připravil tzv. nástin k dalšímu rehabilitačnímu řízení. Nové soudní řízení začalo 15. prosince 1970, k veřejnému zasedání soudu s obviněnými došlo 15. února 1971. Předsedkyní senátu byla dr. Anastázie Kleandrová, soudci dr. Jaroslav Látal a dr. Marie Stýblová.

Soud na základě shrnutí všech skutečností, které přezkoumal, rozsudek krajského soudu v Hradci Králové zrušil a zároveň zamítl i návrhy obviněných Hofmanové, Říkovského a Dufka na provedení přezkumného řízení podle druhé oddílu zákona č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci ve vztahu k odsuzujícímu rozsudku krajského soudu v Hradci Králové, což znamenalo, že rehabilitační řízení v jejich procesu nebylo možné.¹⁶⁶

I přes tento neúspěch u Nejvyššího soudu v Praze se Antonie společně s dalšími obviněnými pokusila podat nový návrh na přezkumné řízení rehabilitace v jejím procesu v roce 1972. Tento návrh na obnovu trestního řízení ve věci rehabilitace byl krajským

¹⁶⁴ SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53, č. j. 5 Tzr 47/50, kart. 85, Rozsudek jménem republiky ze dne 15. 2. 1971, s. 6.

¹⁶⁵ SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53, č. j. 1 GR 2509/70, kart. 85, stížnost pro porušení zákona ze dne 15. 12. 1970, s. 9–10.

¹⁶⁶ *Tamtéž*, s. 2.

soudem v Hradci Králové vzat zpět, což znamenalo, že Antonie ani ostatní obvinění rehabilitováni nebyli.¹⁶⁷

8.8 Závěr života Antonie Hofmanové

V 70. letech dostala Antonie možnost koupit starý domek v Jilemnici za výhodných podmínek. Ačkoli stále pracovala v Janských Lázních, chtěla mít domov, kde by se mohly konat tajné srazy s mladými lidmi, kterými se Antonie obklopovala celý život. Dům zasvětila sv. Zdislavě, kterou celý život obdivovala pro její starost o chudé a nemocné lidi a obětavou povahu. Do Zdislavína se Antonie nastěhovala až v roce 1981 z důvodu nutných oprav a zařízení domu nábytkem. Zároveň v tomto roce Antonie skončila po dvaceti třech letech službu v dětské léčebně v Janských Lázních.

Další zaměstnání už Antonie nehledala, pouze učila náboženství až do roku 1985. Chtěla však svůj nový domov nabídnout dalším účelům, a tak ji napadlo, že by se zde mohli scházet mladí lidé. Z počátku se u ní zastavili známí, které znala z kostelů, až později se začali scházet mladí lidé, kteří byli většinou z Martinic, Horní a Dolní Branné, Libštátu, Studence a Jilemnice. Antonie na počátek nového společenství vzpomíná takto: *„Někteří se nikdy o víru nezajímali. Cítili jenom, že komunismus svou ideologií třídní nenávisti neumožňuje prožít život naplno. Že někde musí být něco jiného, co vede k lidskému štěstí. A tak přicházeli na pozvání věřících kamarádů třeba jen za deštivých nocí, aby zde v koutku poseděli a pozorovali. Pak jim to v noci nedalo spát. Začali přemýšlet a hledat smysl života“*.¹⁶⁸

Nově vzniklé společenství mladých lidí vzniklo v roce 1984. Jednalo se většinou o mladé studenty nebo pracující, kteří ve Zdislavíně začali pořádat malé besedy, jezdili na výlety, četli v Bibli a probírali evangelium. Později se k nim přidali také další lidé z celého okolí. Sdružování mladých lidí v Jilemnici nešlo StB, která již delší dobu sledovala činnost Antonie v Jilemnici. Mnoho mladých lidí, kteří byli podezřelí ze schůzek ve Zdislavíně, bylo předvoláno k výslechu. Antonii už k výslechům nevolali,

¹⁶⁷ SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53, č. j. 10 Nt 15/71, kart. 85, trestní věc Antonie Hofmanová a spol.

¹⁶⁸ *Tamtéž*, s. 176.

a to zřejmě z důvodu jejího vysokého věku. Pronásledování mládeže trvalo až do roku 1989. Po revoluci se mládež scházela dále, společně založili společenství Vavříneček.¹⁶⁹

Antonie po revoluci začala také jezdit do zahraničí, navštívila Vatikán a poutní místo Medjugorje v západní Hercegovině. Vypravila se také do italského města Loppiano na základě pozvání svého synovce Jana, který zde nějaký čas žil ve společenství mladých křesťanů. Tento pobyt Antonii inspiroval hlavně v tom, že mohla dále šířit svoji víru mezi mladé lidi, kterými se ráda obklopovala.

Mimo zahraničí jezdila také po celé republice jako členka Konfederace politických vězňů na přednášky a besedy se studenty, kterým vyprávěla o svém věznění v 50. letech. V roce 1997 se v Hradci Králové osobně setkala s papežem Janem Pavlem II. Antonie v roce 2007 obdržela v Praze v Arcibiskupském paláci z rukou arcibiskupa Miloslava Vlka záslužný kříž Pro ecclesia et pontifice,¹⁷⁰ který ji udělil papež Benedikt XVI. za celoživotní službu církvi (**Příloha č. 10**). Ve stejném roce také obdržela pamětní medaili města Jilemnice za aktivní odpor proti komunistickému režimu (**Příloha č. 11**).

Napsala několik knih, ke kterým ji inspirovaly nejen události z jejího života, pobyt ve vězení, ale také služba u dětí v Janských Lázních a setkávání mladých lidí ve Zdislavíně. Kniha Páter Fouk (1995) byla oceněna prezidentem Václavem Havlem a kniha Rozsvítil jsem lampu (1996) byla oceněna papežem Janem Pavlem II.¹⁷¹ Antonie Hofmanová zemřela 16. června 2009 v Jilemnici a je pohřbena na hřbitově v Horní Branné.

¹⁶⁹ *Tamtéž*, s. 189.

¹⁷⁰ Jedná se o papežské vyznamenání, které je udělováno laikům i kněžím za zvláštní zásluhy v církevní oblasti během života. Jde o nejvyšší vyznamenání, které může papež udělit.

¹⁷¹ A. HOFMANOVÁ, *Žijeme...*, s. 201.

9. Víra z pohledu psychologie

Vzhledem k Antoniiině náboženské činnosti v jocistickém hnutí, silné víře a jejímu šíření mezi mladými lidmi by bylo vhodné zahrnout psychologický pohled na víru a náboženství jako celek a ve zkratce se zmínit o psychologii náboženství jako vědnímu oboru.

Psychologie náboženství je věda, která se zabývá otázkou vztahu náboženských projevů k psychologickým procesům.¹⁷² Významnými psychology, kteří se tímto oborem zabývali, byli Sigmund Freud a Carl Gustav Jung. Oba se zajímali hlavně o vztah člověka k náboženství a jeho dopady na lidskou psychiku.

Víra člověka v Boha by se dala rozdělit na dvě skupiny – první skupina je vychovávána ve věřícím prostředí, druhá skupina se k víře dostane až během svého života. Obě skupiny jsou odlišné, ale přesto je spojuje jedna věc, a to způsob, jak si člověk víru vyloží. Na základě toho lze vymezit čtyři způsoby, jak člověk může začít věřit. První způsob je tzv. utvrzující zážitek, který je jeden z nejčastějších. Tento způsob vzniká zejména při bohoslužbách nebo na posvátných místech, může vzniknout i prostřednictvím kněze nebo kazatele.¹⁷³

Druhý způsob je vyslyšení motlitby, který se projevuje prostřednictvím sebe samého. Nejčastěji tento typ vzniká při spasení nebo zázraku. Třetí způsob je extatický zážitek, který je kombinací obou předchozích, projevuje se především značnou intenzitou a složitostí a nebývá tak častý. Čtvrtým způsobem je zjevení, jehož hlavním projevem je zmocnění jednotlivce zvláštní silou, která oznamuje svá rozhodnutí a činy.¹⁷⁴

Antonie jako silně věřící zažila v průběhu svého života několikrát druhý způsob, tedy vyslyšení motlitby. Dá se říci, že vzhledem k prostředí, ve kterém jako vězeňkyně byla, to lze předpokládat. Věřící člověk často vnímá realitu zcela jinak než člověk nevěřící. To lze vysvětlit hlavně tím, že Antonie neměla možnost poznat jiný vzorec chování z důvodu náboženského prostředí, ve kterém vyrůstala.

Velmi zajímavé je to, že ačkoli nebyla řeholnicí ani kněžem, několika ženám ve vězení její vyprávění o Bohu a motlitby k němu přivedly k tomu, že samy začaly věřit.

¹⁷² Nils G. HOLM, *Úvod do psychologie náboženství*, Praha 1998, s. 9.

¹⁷³ *Tamtéž*, str. 39.

¹⁷⁴ *Tamtéž*, str. 39.

Tomu se v psychologii náboženství říká skupinový tlak, což znamená, že pokud je v určité uzavřené skupině lidí jeden člověk, který má jiný vzorec chování než ostatní, začnou ho zbylí jedinci následovat, a to zcela podvědomě.¹⁷⁵

Víra byla rozšířena i ve vězeních, a to u mužů i žen. Komunisté o náboženském životě ve vězeňských zařízeních věděli a snažili se ho utlumit, a to hlavně omezením zpovědi a svatého přijímání. Začala se také prosazovat tzv. náboženská výchova, která zahrnovala politická školení, propagandistické filmy a knihy. I přes tyto pohrůžky komunistického režimu se mnoho lidí své víry nevzdalo. Jednou z nich byla i Antonie, protože svůj pobyt ve vězení považovala za jakousi boží zkoušku, která ji měla posílit.

¹⁷⁵ *Tamtéž*, s. 25.

Závěr

V předložené bakalářské práci se zabývám problematikou církevních procesů v 50. letech 20. století na příkladu Antonie Hofmanové, která působila jako katechetka, učitelka náboženství a byla členkou dělnického katolického hnutí JOC.

Po prostudování pramenů jsem zjistila, že publikované vzpomínky Antonie Hofmanové se zásadním způsobem rozcházejí s dostupnými archivními prameny tohoto procesu. Toto zjištění lze přičíst ke skutečnosti, že Antonie své paměti sepsala s odstupem 36 let od propuštění z vězení. Za takovou dobu člověk mnohé věci zapomene, zejména ty špatné a velmi často si je připomíná jinak, než se ve skutečnosti staly.

Při samotném zpracování bakalářské práce a studiu k dané problematice jsem narazila na problém s neúplností vyšetřovacího spisu, který byl veden Okresní správou SNB na oddělení StB v Semilech. Uvedený spis byl z neznámého důvodu a v neurčeném období skartován. Dostupné archiválie k tomuto procesu jsou uloženy ve fondech různých institucí, takže bylo velmi časově náročné je dohledat, zvláště vězeňský spis ve Státním oblastním archivu v Zámrsku, kde byly součástí vězeňského spisu umístěny ve složkách k jiným případům.

Dalším problémem, se kterým jsem se při psaní práce setkala, bylo omezené množství odborné literatury o hnutí jocismus. Pokud bych si měla položit otázku, proč bylo jocistické hnutí tolik potlačováno a sledováno komunistickým režimem, dalo by se říci to, že jocismus byl jakýmsi konkurentem komunismu. Jocisté se snažili o stejné působení v sociální, kulturní, náboženské a společenské oblasti, avšak s odkazem na Boha, zatímco komunisté odkazovali na svoji politickou a neomezenou moc, která pocházela z dělnické třídy. Toto téma by si jistě zasloužilo další výzkum a větší pozornost v odborné literatuře.

Předložená práce pojednává o církevních procesech v 50. letech ve 20. století. Tyto procesy jsou i přes jejich zaměření v současném historickém kontextu označovány jako politické. Po prostudování archivních materiálů a odborné literatury se domnívám, že by bylo vhodné procesy s církevním podtextem neslučovat s procesy politickými, a to z důvodu, že církev byla jako jedna z prvních a hlavně velkých oblastí společenského života omezována komunistickou nadvládou, která se ji snažila dostat pod svoji kontrolu. Zároveň by bylo vhodné toto téma více rozšířit v odborné literatuře.

V předložené bakalářské práci se mi podařilo zmapovat problematiku církevních procesů v 50. letech 20. století, jejich charakteristiku a mechanismy. Dále jsem popsala církevně-politickou situaci po roce 1945, která sloužila jako dobový nástin pro samotný proces s Antonií Hofmanovou. Popsala jsem také postavení církve v Československu za komunistické nadvlády. Na základě archivních pramenů a osobních pamětí se mi podařilo shrnout konkrétní církevní proces, ve kterém jako hlavní osoba figurovala Antonie Hofmanová.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

ABS Praha, f. KS HK, inv. č. V-190.

NA Praha, f. SSnv, inv. č. SKPt 41/53.

SOA Zámorsk, f. SKPt HK, inv. č. SKPt 41/53.

Literatura

BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno 2013.

BOBEK, Michal, – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, Pavel, *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, Brno 2009.

BORÁK, Mečislav – JANÁK, Dušan, *Tábory nucené práce v ČSR 1948–1954*, Šenov u Ostravy 1996.

BULÍNOVÁ, Marie – JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel, *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, Praha 1994.

CUHRA, Jaroslav – VEBER, Václav, *Za svobodu a demokracii. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999.

DEMEL, Zdeněk, *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008.

DOLEŽAL, Miloš, *Jako bychom dnes zemřít měli: drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*, Pelhřimov 2012.

DVOŘÁKOVÁ, Zora, *Z letopisů třetího odboje*, Praha 1992.

HAVLÍČKOVÁ, Helena, *Dědictví: kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948–1989*, Olomouc 2008.

HEJL, Vilém, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990.

- HOFMANOVÁ, Antonie. *Žijeme jen jednou: životní příběh statečné ženy*, Praha 1998.
- HOFMANOVÁ, Antonie. *Budme prostí jako holubice. Vyprávění katolické aktivistky o svém věznění v padesátých letech*, Praha 1991.
- HOLM, G. Nils, *Úvod do psychologie náboženství*, Praha 1998.
- CHURANĚ, Milan, *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*, Praha 1998.
- JANÁK, Dušan (edd.), *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955*, Opava 2001.
- JANÁK, Dušan (edd.), *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945–1955*, Praha 2002.
- KAFKOVÁ, Alena, *Z historie kláštera Sv. Jan pod Skalou*, Historická penologie, Časopis Institutu vzdělávání – Kabinetu dokumentace a historie VS ČR pro historickou penologii, 3, 2003, s. 10–14.
- KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008.
- KAPLAN, Karel, *Nebezpečná bezpečnost: Státní bezpečnost 1948–1956*, Brno 1999.
- KAPLAN, Karel, *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997.
- KAPLAN, Karel, *Sovětské poradci v Československu 1949-1956*, Praha 1993.
- KAPLAN, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, Brno 1993.
- KOCIAN, Jiří – DEVÁTÁ, Markéta, *1948: Únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*, Praha 2011.
- KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, *Žít jako znamení. Rozhovory s Josefem Zvěřinou*, Praha 1995
- NECHVÁTAL, Martin, *Založení KSČ ve službách kominterny: 15. 5. 1921*, Praha 2002.
- OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*, Praha 1889.
- OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*, Praha 1904.

PERNES, Jiří – FOITZIK, Jan (edd.), *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*, Brno 2005.

RADKOVSKÝ, František, *Zemřel fr. Rosarius Antonín Hýža OP*, Opusculum, Měsíčník české dominikánské rodiny, 3, 2010, s. 2–6.

RUPNIK, Jacques, *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*, Praha 2002.

Statistický lexikon obcí v republice československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař., Praha 1934.

VAŠKO, Václav (edd.), *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří 2002.

VAŠKO, Václav, *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I*, Praha 1990.

VAŠKO, Václav, *Profesor Kolakovič*, Bratislava 1993.

VLČEK, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004.

VLČEK, Vojtěch (ed.), *Ženské řehole za komunismus 1948–1989*, Olomouc 2005.

Internetové zdroje

Politická perzekuce – vernisáž výstavy. Dostupné z:

<http://spolco.jilemnicko.cz/galerie.php?id=102>.

Pro Ecclesia et Pontifice. Dostupné z:

<http://www.catholicvirginian.org/archive/2013/2013vol88iss14/pages/article4.html>.

Seznam právních předpisů

Prezidentský dekret č. 112/1645 Sb., o správě soudních věznic a trestních ústavů

Prezidentský dekret č. 126/1945 Sb., o zvláštních nucených pracovních oddílech

Zákon č. 165/1946 Sb., o trestní ochraně národních podniků

Zákon č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu

Zákon č. 27/1947 Sb., o trestní ochraně dvouletého hospodářského plánu

Zákon č. 107/1947 Sb., o opatření proti neoprávněnému přechodu hranic

Zákon č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Zákon č. 213/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky

Zákon č. 232/1948 Sb., o státním soudu

Zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce

Zákon č. 286/1948 Sb., o národní bezpečnosti

Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví

Zákon č. 217/1949 Sb., státní soud pro věci církevní

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 87/1950 Sb., trestní řízení soudní

Zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní

Zákon č. 89/1950 Sb., trestní řád správní

Zákon č. 165/1950 Sb., na ochranu míru

Zákon č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře

Zákon č. 62/1961 Sb. o organizaci soudů

Zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci

Seznam zkratek

ABS – Archiv bezpečnostních složek

č. j. – číslo jednací

ČSNS – Československá strana národně socialistická

ČSL – Československá strana lidová

ČSSD – Československá sociální demokracie

ČSR – Československá republika

DS – Demokratická strana

f. – fond

HK – Hradec Králové

JOC – Jeunesse ouvrière chrétienne (Hnutí křesťanské dělnické mládeže)

kart. – karton

KCT – Krajský církevní tajemník

KNV – Krajský národní výbor

KP – Krajská prokuratura

KS – Krajská správa

KSČ – Komunistická strana Československa

KSS – Komunistická strana Slovenska

KV – Krajský výbor

inv. č. – inventární číslo

NA – Národní archiv

NF – Národní fronta

OCT – Okresní církevní tajemník

ONV – Okresní národní výbor

OV – Okresní výbor

ř. z. – říšský zákoník

SKPt – Státní krajská prokuratura

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SNB – Stráž národní bezpečnosti (u krajských a okresních bezpečnostních pěték)

SOA – Státní oblastní archiv

SSnv – Správa Sboru nápravné výchovy

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

StB – Státní bezpečnost

SÚV – Státní úřad pro věci církevní

SVC – Sekretariát pro věci církevní

TNP – Tábory nucené práce

ÚAV – Ústřední akční výbor

ÚNZ – Útvar nápravného zařízení

ÚV – Ústřední výbor

VS – Vojenská služba

Seznam příloh

Obrazové přílohy

Příloha č. 1 – Ankety jocistického hnutí

Příloha č. 2 – Antonie Hofmanová

Příloha č. 3 – Antonín Říkovský

Příloha č. 4 – Ludmila Fajstavrová

Příloha č. 5 – Josef Šoustal

Příloha č. 6 – Protokol o domovní prohlídce

Příloha č. 7 – Zpráva agenta v cele

Příloha č. 8 – Rozsudek jménem republiky z roku 1953

Příloha č. 9 – Rozsudek jménem republiky z roku 1969

Příloha č. 10 – Záslužný kříž od papeže Benedikta XVI.

Příloha č. 11 – Předávání pamětní medaile města Jilemnice